

Jaarverslag Biografie Instituut 2010 - 2011

Biografie Instituut

Postadres

Biografie Instituut
Rijksuniversiteit Groningen
Postbus 716
9700 AS Groningen

Bezoekadres

Faculteit der Letteren
Oude Kijk in 't Jatstraat 26
9712 EK Groningen
Bouwdeel 13.12
Kamer 128/132

Telefoon

050-363 5816/9069

06-53216666

E-mail

Biografie.Instituut@rug.nl

Website

www.biografieinstituut.nl
www.rug.nl/biografieinstituut

Jaarverslag 2010 - 2011

rijksuniversiteit
groningen

Jaarverslag Biografie Instituut
Rijksuniversiteit Groningen
1 september 2010 - 31 augustus 2011

Voor het eerst op de Kermis alhier!
Nieuw. Nieuw.
Levende Photographiën.

ENORM SUCCES.

Gedurende de Kermis is alhier gearriveerd

**De Electriche Kinematograaf
en BIOGRAAF,
Standplaats Vischmarkt.**

 Hiermede hebben wij de eer het geachte publiek dezer gemeente en omstreken kennis te geven, dat wij zijn gearriveerd met de onovertroffen **ELECTRISCHE KINEMATOGRAAF**, zijnde een verbeterd systeem, waardoor het trillen voorkomen wordt.

De Machine geeft de beelden levensgroot en zeer duidelijk weer, zelfs zoo, dat men meent de Tooneelen in werkelijkheid te aanschouwen. De Salon is geheel naar de eischen des tijds ingericht en electricch verlicht.

De nieuwste en pracatigste Tableaux zullen worden vertoond, als:

Het optrekken der Transvaalsche Boeren naar het oorlogsterrein. Het transporteeren van Engelsche krijgsgevangenen door de Boeren naar Pretoria. De aftocht der Engelsche Lanciers na den slag bij Modderrivier. Aankomst van den spoortrein te Pretoria. Een stierengevecht te Madrid (zeer interessant!) Gesnapte dieven, enz. enz. Meer dan 1000 verschillende tableaux!

Elk uur een voorstelling met afwisselend programma.

's-Middags Extra **KINDERVOORSTELLING.**

DE DIRECTIE, **N. H. SCHINKEL.**

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Biografie Instituut	
1.1 Medewerkers	9
1.2 Promovendi	9
1.3 Adviescommissies	10
1.4 Financiën	10
1.5 Website en nieuwsbrief	11
Projecten	
2.1 Promotieprojecten	13
2.2 Afgeronde promotieprojecten	22
2.3 Familie-archief	27
2.4 Aspirant-biografen	27
2.5 Congressen en bundels	29
2.6 Digitaliseringsprojecten	31
2.7 Publicaties	32
2.8 Redacteurschappen en adviescommissies	44
Onderwijs en samenwerkingsverbanden	
3.1 Samenwerkingsverbanden	45
3.2 Biografisch Portaal	45
Publiciteit	46

Biografie Instituut

Rijksuniversiteit Groningen
www.biografieinstituut.nl

RUG

Inleiding

Per 1 september 2004 is aan de Rijksuniversiteit Groningen het Biografie Instituut gevestigd. Dit jaarverslag biedt een overzicht van de voornaamste activiteiten, ontwikkelingen en werkzaamheden van het Biografie Instituut in zijn zevende jaar.

Het Biografie Instituut is verbonden aan de Faculteit der Letteren. De vestiging van het instituut werd financieel mede mogelijk gemaakt door Stichting Democratie en Media (SDM). Het Biografie Instituut voert een strikt autonoom beleid.

De doelstellingen van het Biografie Instituut zijn:

- infrastructuur en inhoudelijke ondersteuning bieden aan academici die biografisch onderzoek doen,
- het stimuleren en ontwikkelen van theorievorming rond de biografie als wetenschappelijk genre.

Behalve promovendi worden op het Biografie Instituut ook studenten begeleid, die binnen het onderzoeksdomein een afstudeerscriptie schrijven of een onderzoekscollege volgen. In het studiejaar 2010-2011 is onder de titel Historical approach to Biography een nieuwe collegereeks ontwikkeld, bedoeld voor masterstudenten van de Faculteit der Letteren.

In het kader van de theorievorming over de biografie wordt de uitgave nagestreefd van biografieën, congresbundels en wetenschappelijke artikelen. Hiertoe is sinds 1 maart 2007 een leerstoel ingesteld. Binnen het thema journalistiek, uitgeverij en sociaaldemocratie doen medewerkers van het instituut de komende jaren onderzoek op diverse niveaus: naar bronnen, naar narratieve vormen en naar sociaal-culturele context. Daarnaast worden andere domeinen geëxploreerd, zoals kunst, techniek, religie en onderwijs.

Biografie Instituut

Faculteit der Letteren
Rijksuniversiteit Groningen
Prof. Dr Hans Renders, directeur

Oude Kijk in 't Jatstraat 26
9712 EK Groningen
Tel. 050 3635816
Biografie.Instituut@rug.nl
www.biografieinstituut.nl

MIRJAM DE BAAR, YME KUIPER
& HANS RENDERS [RED.]

BIOGRAFIE & RELIGIE

DE RELIGIEUZE FACTOR IN DE BIOGRAFIE

Boom | BIOGRAFIE INSTITUUT

Biografie Instituut

1.1 Medewerkers

- Prof.dr. J.W. Renders, directeur (0,4 fte), heeft de dagelijkse leiding van het instituut.
- I.L. Hengeveld, coördinator (0,2 fte), is belast met de coördinatie van het instituut.
- Drs. B.B.J. de Haan, promovendus (0,9 fte) per september 2009 aangesteld om theoretisch onderzoek te doen naar biografische tradities in internationaal perspectief.
- Dr. H.J. Langeveld, onderzoeker (1 fte), per 1 december 2005 aangesteld om de biografie van Willem Schermerhorn te schrijven.
- Drs. E.M. Rovers, promovenda (0,9 fte), per 1 september 2006 aangesteld om de biografie van Helene Kröller-Müller te schrijven.
- Ariëtte Dekker, promovenda, per 1 september 2010 aangesteld om de biografie van Anton Kröller te schrijven.
- Dr. J.W. Stutje, postdoc (1 fte), onderzoekt sinds 1 september 2006 het leven van Ferdinand Domela Nieuwenhuis.

1.2 Promovendi

Het Biografie Instituut begeleidde in de periode 2010-2011 naast een senioronderzoeker en een postdoc in totaal negen promovendi. Drie van deze promovendi zijn medewerkers van het instituut en de overige zes zijn buitenpromovendi.

- Ariëtte Dekker schrijft de biografie van Anton Kröller; begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders en prof.dr. P. Kooij (em. RUG).
- Vanaf september 2006 was Eva Rovers aangesteld om de biografie van Helene Kröller-Müller te schrijven. begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders, prof.dr. W.E. Krul, prof.dr. E.J. Etty (VU) en drs. S.A.J. van Faassen (NLMD).
- Binne de Haan doet onderzoek naar de theorie van de biografie; begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders.

Buitenpromovendi

- Jeroen Corduener schreef de biografie van G.J. van Heuven Goedhart; begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders, prof.dr. D.F.J. Bosscher en dr. J.F.M.M. Perry (UM).
- Vera Hoorens schreef de biografie van Jan Wier; begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders, prof.dr. C.G. Santing (RUG) en prof.dr. F. Janssen (em. UVA).
- Bas Kromhout schrijft de biografie van Henk Feldmeijer; begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders, dr. B.E. van der Boom (UL) en drs. E. Klijn (NIOD).
- Jan de Lang schreef een biografie van F.C.H. Hirschmann; begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders, prof.dr. W. Klinkert (Koninklijke Militaire Academie & UVA) en dr. M.R. Doortmont (RUG).
- Boudewijn Smits schrijft de biografie van Loe de Jong; begeleidingscommissie: prof.dr. J.W. Renders, prof.dr. J.C.H. Blom (em. UVA) en prof.dr. P. Romijn (NIOD/UVA).
- Maarten Ternede schrijft de biografie van J.C.J. Lammers; begeleidingscommissie: prof.dr. J.C.H. Blom (em. UVA), dr. H. Pruntel (Nieuw Land Erfgoedcentrum), prof.dr. J.W. Renders en prof.dr. P. de Rooij (UVA).

1.3 Adviescommissies

Het Biografie Instituut wordt in zijn ontwikkeling bijgestaan door een interne (RUG) en een externe adviescommissie. Deze twee adviescommissies staan onder voorzitterschap van prof.dr. J.C.H. Blom.

In de interne adviescommissie hebben zitting: prof.dr. K. van Berkel, prof.dr. D.F.J. Bosscher, prof.dr. G.J. Dorleijn en prof.dr. G.T. Jensma.

De externe adviescommissie bestaat uit: drs. S.A.J. van Faassen (Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum), dr. K. Hilberdink (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, biograaf van Paul Rodenko en Hans Lodeizen), dr. J.F.M.M. Perry (Universiteit Maastricht), biograaf van W.H. Vliegen en Victor de Stuers) en prof.dr. H. te Velde (Universiteit Leiden).

1.4 Financiën

Het Biografie Instituut wordt bij besluit van het faculteitsbestuur binnen de RUG financieel projectmatig behandeld. Dat wil zeggen: externe financiële middelen worden geworven ten behoeve van de personele kosten van het

Biografie Instituut, alsmede ter bekostiging van congressen, symposia en congresbundels. Het bestaan van het instituut zelf wordt mede mogelijk gemaakt door Stichting Democratie en Media.

Voor het vijfjarig project van de biografie van Domela Nieuwenhuis werd een Vidi-subsidie van NWO verworven. Voor het project voor de biografieën van Anton Krölller en Helene Krölller-Müller werd naast de facultaire bijdrage (Onderzoeksschool OGWG) een subsidie toegekend door Stichting Het Nationale Park De Hoge Veluwe en het Krölller-Müller Museum. Stichting Democratie en Media droeg bij aan de biografieën van Schermerhorn en Van Heuven Goedhart.

Andere projecten werden financieel gesteund door Archief en Documentatiecentrum Nederlandse Gedragwetenschappen (ADNG), Gemeente Rotterdam (Kunst en Cultuur), Stichting Harten Fonds, J.E. Jurriaanse Stichting, Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW), Nationaal Onderwijsmuseum, Onderzoeksschool OGWG, SNS/REAAL en de Theo van Baaren Stichting.

1.5 Website en Nieuwsbrief

Het Biografie Instituut heeft een tweetalige website (Nederlands en Engels): www.rug.nl/BiografieInstituut, ook bereikbaar via www.BiografieInstituut.nl. Op deze site is informatie te vinden over de doelstellingen en het onderzoeksterrein van het instituut, alsmede informatie over lopende projecten en congressen. De site bevat een nieuwsrubriek die minstens een keer per maand wordt geactualiseerd.

Op de site staan bovendien door het instituut geëntameerde digitale bestanden. Voorts is er een uitgebreide lijst met aan biografie gerelateerde links gemaakt, en kan men via de site contact opnemen met het instituut en zijn medewerkers.

De website van het Biografie Instituut werd al direct vanaf oprichting het meest bezocht van alle onderzoekssites van de Faculteit der Letteren. Het aantal bezoekers is jaarlijks ruim 28.000.

Geïnteresseerden kunnen op de hoogte gehouden worden van activiteiten van het instituut door middel van een nieuwsbrief die per email wordt verspreid. Momenteel wordt de nieuwsbrief aan ruim 800 personen verstuurd. Dit collegejaar werden vier digitale nieuwsbrieven verstuurd.

Projecten

2.1 Biografieprojecten

Een van voornaamste doelstellingen van het Biografie Instituut, het begeleiden van biografen, kreeg in het academiejaar 2010-2011 zijn beslag door de begeleiding van onder meer Jeroen Corduwener (G.J. van Heuven Goedhart), Ariëtte Dekker (Anton Kröller), Binne de Haan (theorie van de biografie), Vera Hoorens (Jan Wier), Bas Kromhout (Henk Feldmeijer), Jan de Lang (F.C.H. Hirschmann), Eva Rovers (Helene Kröller-Müller) en Boudewijn Smits (Loe de Jong).

Denken over biografie

Welke theoretisch-kritische benaderingen hebben in de twintigste eeuw het internationale denken over biografie vormgegeven en wat heeft dat voor gevolgen gehad voor de interpretatie van de biografie als vorm van geschiedschrijving? Deze vraag staat centraal in het promotieonderzoek *Denken over biografie*. Kritiek, theorie en historiografie in de twintigste eeuw. Drie velden van wetenschappelijke activiteit zijn uitgangspunt van onderzoek: de ontwikkelingen in het academische onderzoek in de humaniora en daarbinnen die van de geschiedwetenschap, de studies die specifiek hun aandacht richtten op de biografie en tenslotte de biografieën zelf, het onderzoek en de vormgeving die biografen toepasten. Uiteindelijk staat vooral de relatie tussen biografie en historiografie op het spel.

In de twintigste eeuw is de biografie bij uitstek een in kritisch opzicht veronachtzaamde vorm van historiografisch onderzoek geweest. De biografie werd uiteindelijk zelfs meer als een literaire vorm beschouwd dan als een onderdeel van de historische wetenschap.

Tegen de biografie als een methode behorend tot de geschiedschrijving zijn diverse bezwaren aangedragen. Omdat de biografie zich richt op één individu zou er van volwaardige geschiedschrijving geen sprake kunnen zijn. Verder zouden biografen de biografie buiten de geschiedwetenschap hebben geplaatst door al te grage toepassing van 'literaire' verhaaltechnieken en het ontbreken van duidelijke onderzoekscriteria, waardoor biografen

Michelangelo, Mozes

Boudewijn Büch
© Klaas Koppe

geen aansluiting vinden bij nieuwe inzichten in het academisch onderzoek. Deze en andere kwesties die de biografie oproept zijn onderwerp van studie geweest voor kleine groepen wetenschappers verspreid over de wereld, die in de afgelopen decennia in de marge van de academie de merites van de biografie bestudeerden. Sommigen verwezen naar elkaars werk, maar vaker was dat niet het geval. Mede hierdoor ontbreekt het aan een samenhangende interpretatie en analyse van de verschillende academische onderzoeksrichtingen die zich met de biografie en haar problemen hebben beziggehouden.

Deze studie zal daarom niet alleen een overzicht geven van de academische visies op biografie die in de twintigste eeuw ontwikkeld zijn, maar vooral ook een interpretatiekader bieden voor de vragen die in de loop der tijd over de biografie zijn gesteld.

Boudewijn Büch

Na het overlijden van Boudewijn Büch in 2002 is in talloze boeken, krantenartikelen, opiniestukken en televisieprogramma's geprobeerd het leven van deze markante persoonlijkheid te vangen. Bibliofiel Boudewijn, dichter Boudewijn, verzamelaar Boudewijn, Boudewijn de Wassenaarse jongen, de Goethe-adept, Boudewijn de gevallen communist, de heteroseksuele homo, de vriend van... Verreweg de meeste aandacht ging uit naar Boudewijn Büch de mystificator, de man die aan de werkelijkheid niet genoeg had en daarom nog een parallel universum schiep.

De overdadige aandacht voor zijn mystificaties heeft ons het zicht ontnomen op de persoon Boudewijn Büch en op zijn tumultueuze loopbaan. Dat is zonde, want hij liet een aantal bijzondere dichtbundels, aangrijpende boeken en talloze ongeëvenaarde reportages na, waardoor een groot publiek zich plotsklaps interesseerde voor de meest obscure uithoeken van de wereld. Niet in de laatste plaats wist Büch onder meer als wekelijkse gast in *Barend & Van Dorp* met zijn tomeloze, onbevangen geestdrift televisiekijkend Nederland nieuwsgierig te maken naar lang vergeten boeken en auteurs.

Na zijn dood was er echter nauwelijks aandacht voor de rol die Büch de voorgaande twee decennia had gespeeld binnen de culturele wereld. Door het literaire establishment werd hij weggezet als straatschoffie dat ook eens een boek had gelezen, maar in retrospectief blijkt hij exemplarisch te zijn voor de veranderende smaakopvatting in de laatste kwart van de twintigste eeuw, waarin het traditionele onderscheid tussen hoge en lage

kunst vervaagde. Op aanstekelijke wijze liet Büch zien dat een mens geen stoffige professor hoeft te zijn om van geschiedenis of poëzie te houden. Hij was een culturele alleseter, die zijn loopbaan als dichter begon en als televisiepersoonlijkheid eindigde. In de tussenliggende jaren werkte hij met evenveel geestdrift aan columns voor *Playboy* en *Nieuwe Revue* als aan artikelen over Rimbaud voor *NRC Handelsblad*. Hij beschreef de wereldliteratuur in het literaire tijdschrift *Maatstaf* om vervolgens in het VARA-programma *Büchs boeken* de nieuwste publicaties door de studio te smijten als deze hem niet bevielen. Minstens zo groot was het contrast tussen het zelfonderzoekende karakter van zijn eigen romans en de filosofische diepgravendheid in het werk van de door hem zo bewonderde Goethe.

Ferdinand Domela Nieuwenhuis

Weinigen hebben in de arbeidersbeweging zo tot de verbeelding gesproken als Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1846-1919). Vanaf 1 september 2006 onderzoekt dr. Jan Willem Stutje het leven van de aartsvader van het Nederlandse socialisme. Het project wordt mogelijk gemaakt door een zogenaamde Vidi-subsidie van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Vanuit een vijftal nieuwe invalshoeken tracht Stutje het gangbare beeld aan te vullen en te corrigeren. Centraal staan Domela's charisma, het romantisch revolutionaire engagement, de orale cultuur en de internationale contacten. Zijn leiderschap wordt vergeleken met dat van tijdgenoten in eigen land, onder wie Abraham Kuyper en Pieter Jelles Troelstra, maar ook met buitenlandse geestverwanten als César de Paep en Ferdinand Lassalle. De biografie van Ferdinand Domela Nieuwenhuis werpt licht op een drietal te onderscheiden, maar elkaar beïnvloedende terreinen: Domela's werkzaamheden in sociale bewegingen; het theoretische en publicistische werk; het persoonlijke leven.

Deze biografie is een bijdrage tot de ideeëngeschiedenis en tot de historische sociologie van sociale bewegingen en politieke cultuur. Stutje schreef eerder biografieën van de Nederlandse communist Paul de Groot en de Vlaamse marxistische econoom en historicus Ernest Mandel. Het project heeft een looptijd van vijf jaar.

Henk Feldmeijer

Johannes Hendrik (Henk) Feldmeijer (1910-1945) was 29 jaar toen hij door de Duitse bezetter werd aangesteld tot 'Voorman' van de Nederlandse SS. Daarmee was hij Heinrich Himmlers belangrijkste troefkaart in bezet Nederland.

Feldmeijer radicaliseerde hij in hoog tempo. Daardoor kwam hij in 1937 in botsing met NSB-leider Mussert. In 1939 richtte hij een nieuwe partijmilitie op naar het voorbeeld van de SS: de Mussert-Garde. Na de bezetting van Nederland in 1940 werd Feldmeijer belast met de opbouw van de Nederlandse SS.

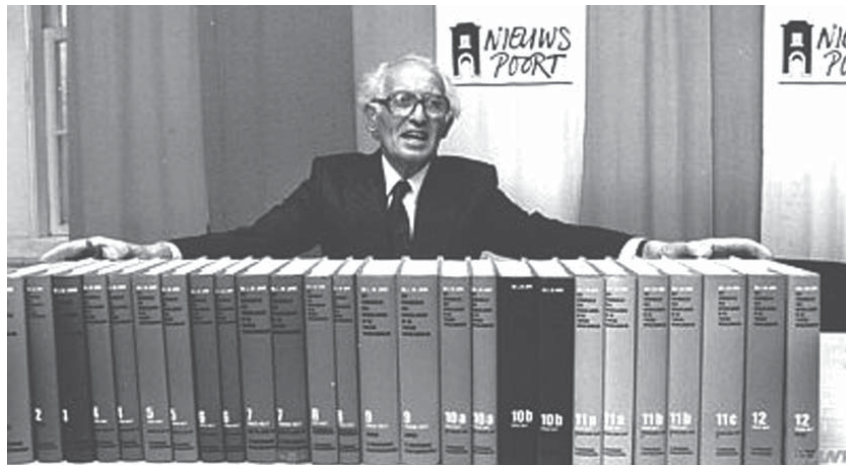

Feldmeijers Groot-Germaanse politiek bracht hem in een vijf jaar durend conflict met Mussert. Ondertussen zorgde het verloop van de oorlog ervoor dat Feldmeijer zijn politieke SS-organisatie steeds meer ten dienste moest stellen van de Duitse oorlogsvoering. Zelf ging hij tot tweemaal toe als soldaat naar het front in respectievelijk Griekenland en de Sovjet-Unie. Feldmeijer werd oprichter en naamgever van een 'Sonderkommando', verantwoordelijk voor de zogenaamde 'Aktion Silbertanne': onschuldige burgers werden vermoord als vergelding voor aanslagen door het verzet. Feldmeijers geloof in het SS-ideaal was onvoorwaardelijk en oprecht. Toch stelde hij het vertrouwen van Reichsführer-SS Heinrich Himmler keer op keer op de proef door te zwichten voor verleidingen van geld, drank en seks. Ook zijn aanvankelijk enthousiaste aanhangers plaatsten steeds vaker vraagtekens bij Feldmeijers privéleven.

Feldmeijers gedachten werden na de Slag om Stalingrad en D-Day steeds meer beheerst door de komende 'eindstrijd'. Anders dan bij de meeste Nederlandse nationaalsocialisten was het bij Feldmeijer geen grootspraak, wanneer hij zei dat hij samen met de Duitsers wilde overwinnen of sterven. In februari 1945 werd zijn auto, op weg naar het Maasfront, beschoten door een Amerikaanse jachtvlieger. Feldmeijer sneuvelde en werd wat hij wilde zijn: een martelaar.

Loe de Jong

Nooit eerder was een zo omvangrijke studie over een zo korte tijdspanne in de nationale geschiedenis geschreven door slechts één auteur. Hoe groot de kwaliteit van het standaardwerk *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* van Loe de Jong ook is, dit monument over de bezettingsjaren heeft aan actualiteit ingeboet. Hoewel geen enkele onderzoeker het zich tot in lengte van jaren zal kunnen permitteren om dit ijkpunt te negeren (zowel om de eigen visie te staven als om het werk te bekritisieren), is de serie op onderdelen weerlegd en gedateerd. Dit blijkt uit de receptiegeschiedenis van het werk waarvan een uitgebreide bloemlezing verscheen als veertiende en laatste deel (1991) van de serie. Daarnaast zijn in recentere monografieën nieuwe vragen gesteld die andere inzichten en feiten hebben opgeleverd.

Nadat de auteur zich meer dan een decennium uit het publieke leven had teruggetrokken en in 2005 overleed, biedt een bijzonder aspect van dit levenswerk zich aan voor nader onderzoek: elke publieke discussie over de Tweede Wereldoorlog sinds 1945 was op de een of andere manier verbonden met Loe de Jong. Toen het laatste, dertiende deel van de serie (1988) verscheen, had De Jong vrijwel een halve eeuw lang in het brandpunt gestaan van de collectieve verwerking van het oorlogsverleden. De Jongs wetenschappelijke professionaliteit is onwrikbaar verbonden met het uitdragen van democratisch burgerschap. Hij heeft daarom geprobeerd de regie over dit onverwerkte verleden naar zijn hand te zetten. Als

geschiedschrijver, publieke persoon bekend van krant, radio, film en tv en als directeur van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIOD) wist hij een markant stempel te drukken op de collectieve beeldvorming over de Tweede Wereldoorlog. Ook zijn socialistische politieke overtuiging, zijn vooroorlogs journalistiek werk als buitenlandredacteur van *De Groene Amsterdammer* en zijn persoonlijke ervaringen tijdens de oorlog als (geassimileerde) jood hebben bijgedragen aan zijn onverzettelijke overtuiging dat hij een morele verplichting had om gerechtigheid te laten zegevieren over het kwaad van het nationaalsocialisme in het naoorlogse Nederland.

In dit onderzoek wordt een poging ondernomen om de positie en invloed te evalueren die De Jong heeft gehad op ingrijpende nationale thema's en incidenten als de buitenlandjournalistiek ten tijde van het neutrale Nederland in de tweede helft van de jaren dertig en gedurende de Koude Oorlog in de jaren vijftig en zestig, de geallieerde propaganda tijdens de bezetting, het voortdurende debat over 'goed' en 'fout', de Drie van Breda en de deconfiture van de bekende ARP-politicus Willem Aantjes. Vanuit het perspectief van de biografie kan worden belicht hoe zijn opinies zijn gevormd, welke cultuurhistorische factoren hebben ingewerkt op zijn meningsvorming en wat de rol van de journalistiek daarbij is geweest. Deze studie is van betekenis voor de geschiedenis van de opinievorming en de maatschappelijke werking van de journalistiek in de tweede helft van de twintigste eeuw in Nederland.

Anton Kröller

De naam van Anton Kröller is bij een groot publiek alleen nog bekend vanwege zijn echtgenote Helene Kröller-Müller, die met het geld van haar man een wereldberoemde kunstverzameling opbouwde. Toch was deze Rotterdamse ondernemer in de eerste helft van de twintigste eeuw een van de rijkste, machtigste en meest omstreden mensen van Nederland. Voor de Eerste Wereldoorlog was Kröller een succesvol zakenman, tijdens de oorlog bepaalde hij met een kleine

groep zakenlieden voor een groot deel de buitenlandse en economische politiek van Nederland. In deze oorlogsjaren verwierf hij zich de bijnaam 'ongekroonde koning van Nederland'.

Die reputatie bleef hij in de jaren twintig waarmaken, met het wereldomspannend bedrijf Müller & Co, een groot aantal commissariaten, betrokkenheid bij het ontstaan van Hoogovens en KLM, een kilometers ver strekkend landgoed De Hoge Veluwe, een warme vriendschap met de Duitse prins Hendrik en de internationaal opzienbarende kunstcollectie van zijn vrouw. In deze crisisjaren raakte zijn bedrijf echter in zwaar weer. Torenhoge schulden aan de Rotterdamsche Bankvereniging (Robaver), de bank waarvan Kröller ook commissaris was, leidden bijna tot het faillissement van zowel Robaver als Müller & Co.

Han Lammers

Toen Han Lammers in juli 2000 overleed, werd daar in de media veel aandacht aan besteed. In de necrologieën werd vooral gewezen op Lammers' werkzaamheden als wethouder in Amsterdam en landdrost in de Flevopolder. Lammers werd na zijn overlijden omschreven als een daadkrachtige, eigenzinnige en vooral zelfverzekerde bestuurder. Hij was een 'eigenzinnige regent' en een 'bestuurlijke mannetjesputter met landelijke uitstraling'. Slechts een enkele keer werd een poging gedaan om de spanning tussen de bovenstaande typering met Lammers' verleden als kritische journalist en columnist en woordvoerder van Nieuw-Links onder woorden te brengen.

In dit promotieonderzoek vormt deze ogenschijnlijke ambivalentie in zijn leven en carrière een belangrijk uitgangspunt. Door te analyseren welke personen of gebeurtenissen van invloed waren op de ontwikkeling en verandering in zijn gedachtegoed, kan een zinrijke en verhelderende biografie van Lammers tot stand komen. De biografie zal zodoende

een bijdrage leveren aan de discussie over de journalistiek in Nederland in de tweede helft van de twintigste eeuw, de partijpolitieke richtingenstrijd binnen de PvdA in de jaren zestig en zeventig en aan het functioneren van het openbaar bestuur in de laatste decennia van de twintigste eeuw. Meer concreet wordt onderzocht welke rol Lammers als geëngageerd journalist in de jaren vijftig en zestig had in het publieke debat, op welke manier hij als prominent lid van Nieuw Links trachtte ideeën binnen de Partij van de Arbeid te verwezenlijken, hoe Lammers als wethouder in Amsterdam functioneerde gedurende een voor het gemeentebestuur moeizame periode en op welke manier hij later als landdrost in de IJsselmeerpolders soms letterlijk invulling gaf aan de idee van de maakbare samenleving.

Willem Schermerhorn

Lang zag het er naar uit dat de boerenzoon Willem Schermerhorn niet door een politieke, maar door een wetenschappelijke loopbaan bekendheid zou verwerven. Reeds op 31-jarige werd hij hoogleraar aan de Technische Hogeschool te Delft; als pionier van de luchtvaart zou hij internationale erkenning vinden. Maar aan het einde van de jaren dertig raakte hij zijdelings bij de politiek betrokken, toen hij voorzitter werd van Eenheid door Democratie, een beweging die zich tot taak stelde de opmars van de NSB tot staan te brengen. Aan dit voorzitterschap had Schermerhorn zijn opsluiting tijdens de bezetting, met vele andere vooraanstaanden, in het gijzelaarskamp in Sint Michielsgestel te danken. Hier werd Schermerhorn leider van de gijzelaars; onder hen ontstond het idee dat hij de geschikte figuur zou zijn om als premier inhoud aan de politieke en maatschappelijke vernieuwing na de bevrijding te geven.

In de vroege zomer van 1945 benoemde koningin Wilhelmina hem, samen met Willem Drees, tot formateur van een kabinet van 'Herstel en Vernieuwing'; Schermerhorn werd minister-president. In het jaar waarin Schermerhorn premier was, kwam ook de Partij van de Arbeid tot stand, als belichaming van de vernieuwing op politiek terrein. Maar bij de Kamerverkiezingen van 1946 bleek dat deze vernieuwing slechts door een

minderheid van de Nederlandse bevolking werd gewenst; ook op politiek terrein keerden de vooroorlogse verzuilde kaders terug. Schermerhorn kon niet terugkeren als minister-president en ook was er voor hem geen andere post in het nieuwe kabinet weggelegd.

Als voorzitter van de Commissie Generaal werd hij naar Nederlands-Indië gezonden om in overleg met de leiders van de Republiek Indonesia een vreedzame oplossing voor het dekolonisatievraagstuk te vinden. Zo kwam in november 1946 het akkoord van Linggadjati tot stand. Maar doordat beide partijen zich niet aan de bepalingen van het akkoord hielden, mislukte Schermerhorns politiek, en werd door Nederland toch voor een gewelddadige ‘oplossing’ gekozen in de vorm van de eerste ‘politieke actie’ (juli 1947). Daarmee was Schermerhorns politieke rol uitgespeeld en besloot hij naar de wetenschap terug te keren.

2.2 Afgeronde projecten

J.C. Bloem

Bart Slijper publiceerde de biografie van Bloem onder de titel *Van alle dingen los. Het leven van J.C. Bloem*, verschenen in mei 2007 bij Uitgeverij De Arbeiderspers. De herdruk verscheen in hetzelfde jaar. Deze biografie stond op de short list van ‘Het beste historische boek 2007, Historisch Nieuwsblad/de Volkskrant Prijs’. Bart Slijper promoveerde op 10 mei 2007.

Gerrit Jan van Heuven Goedhart

Na een studie rechten in Leiden werd Van Heuven Goedhart redacteur bij *De Telegraaf*. Binnen enkele jaren maakte hij deel uit van de hoofdredactie, vanaf 1930 was hij enig hoofdredacteur. In 1933 werd hij door eigenaar H.C.M. Holdert ontslagen, onder meer omdat Van Heuven Goedhart zich verzette tegen een te pro-Duitse koers van de krant.

Een maand later werd hij hoofdredacteur van het *Utrechtsch Nieuwsblad*. Die krant bouwde hij uit tot een vooraanstaand dagblad met landelijke uitstraling. De hoofdredacteur nam

stelling tegen het opkomende nazisme. Hij raakte betrokken bij het verzet en vanuit die positie kwam hij in contact met de illegale krant *Het Parool*. Van Heuven Goedhart leidde *Het Parool* vanaf 1942 tot hij medio 1944 naar Londen vluchtte, alwaar hij binnen een maand benoemd werd tot minister van Justitie in het kabinet Gerbrandy.

Terug in Nederland werd hij na de bevrijding hoofdredacteur van *Het Parool*. Op 1 januari 1951 werd hij benoemd tot Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van de net opgerichte unhr. Dat zou hij tot aan zijn dood op 8 juli 1956 blijven.

Jeroen Corduwener promoveerde op dit proefschrift op 28 februari 2011. De handelseditie is verschenen onder de titel *Riemen om de kin! Biografie van mr. dr. Gerrit Jan van Heuven Goedhart* bij uitgeverij Bert Bakker.

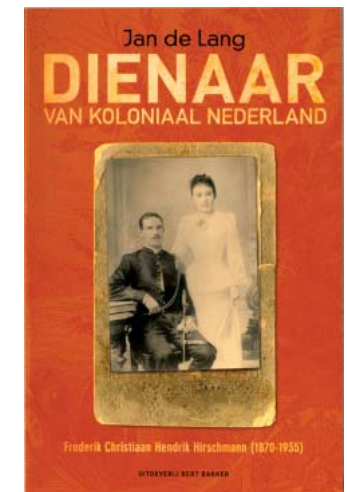
Frederik Christiaan Hendrik Hirschmann

Dit project behelst een biografisch onderzoek met een koloniaalmilitair-historische inslag. Centraal staat de mate waarin Hirschmann exemplarisch was voor de Nederlandse aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda opgeleide officier van het KNIL in een drietal decennia rond 1900.

Hirschmann werd gepensioneerd in de rang van luitenant-kolonel. Over beroemdheden in het KNIL zijn enkele biografieën verschenen, maar biografieën die zich in detail richten op de ‘gemiddelde’ officier van het Oost-Indisch Leger zoals Hirschmann zijn er niet.

Tot het leven en het werk van Hirschmann behoren ook zijn activiteiten na de afsluiting van zijn militaire carrière. Hij is 28 jaar ‘expat’ geweest, als gevolg waarvan men zou kunnen verwachten dat hij bij terugkeer met twee linkerhanden in de Nederlandse samenleving zou komen te staan. Het tegendeel is het geval geweest. Hij werd achtereenvolgens belastinginspecteur en burgemeester.

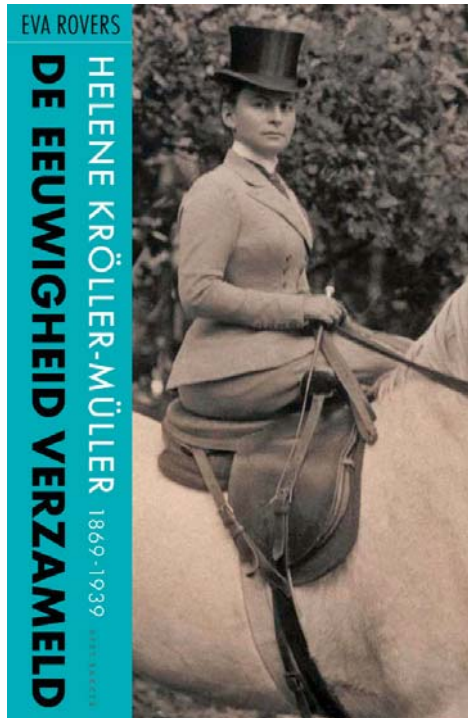
Jan de Lang promoveerde op dit proefschrift op 14 oktober 2010. De handelseditie is verschenen onder de titel *Dienaar van koloniaal Nederland. Biografie van Frederik Christiaan Hendrik Hirschmann (1870-1935)* bij uitgeverij Bert Bakker in april 2011.

Helene Kröller-Müller

Tussen 1907 en 1938 stelde Helene Kröller-Müller een verzameling moderne beeldende kunst samen die op dat moment in West-Europa haar weerga nauwelijks kende. In eerste instantie verzamelde zij vanuit persoonlijke interesse, welke werd aangewakkerd door de kunstpedagoog H.P. Bremmer. Maar al snel, in 1911, ontstond bij haar het idee om voor de verzameling een museum te laten bouwen. Hiermee heeft zij de gemeenschap een 'monument van cultuur' willen nalaten, bestaande uit haar verzameling als een afspiegeling van de twee polen waarbinnen de moderne kunst zich volgens haar bewoog: het realisme en het idealisme. Dit doel heeft grote gevolgen gehad voor de wijze waarop Kröller-Müller haar collectie verder heeft uitgebreid: niet langer liet zij zich leiden door persoonlijke smaak, maar door de vraag of kunstwerken 'eeuwigheidswaarde' hebben.

Wie was deze vrouw, die pas op latere leeftijd een liefde voor kunst opvatte om vervolgens ieder aspect van haar leven en een aanzienlijk deel

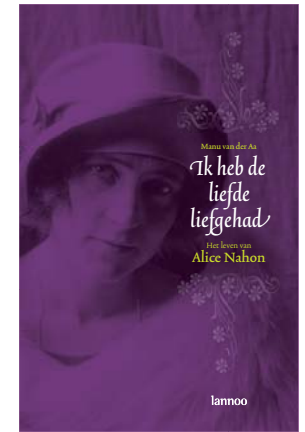

van het familiekapitaal in dienst hiervan te stellen? De kunsten speelden in de eerste veertig jaar van Kröller-Müllers leven nauwelijks een rol, waarom vertaalde haar ambitie zich dan toch in een kunstverzameling? En welke rol speelden haar echtgenoot Anton Kröller, de kunstpedagoog Bremmer en haar trouweling Sam van Deventer in haar leven en in de vorming van haar ideeën over kunst?

Eva Rovers promoveerde op dit proefschrift op 15 november 2010. De derde druk van de handelseditie *De eeuwigheid verzameld. Helene Kröller-Müller 1869-1939* is reeds verschenen bij uitgeverij Bert Bakker.

Alice Nahon

Behalve Guido Gezelle verkocht geen enkele Vlaamse dichter meer bundels dan Alice Nahon (1896-1933). Haar poëzie werd ook enthousiast onthaald door de literaire kritiek in Vlaanderen en Nederland. Toch wordt haar werk nu afgedaan als sentimenteel gerijmel of 'Gartenlaube-poëzie', zoals Paul van Ostaijen het noemde. Manu van der Aa schreef haar biografie. Hij besteedde onder meer aandacht aan haar functioneren in de literaire wereld, aan haar relatie tot het Vlaams-nationalisme en aan haar voor die tijd onconventionele houding tegenover seksualiteit en relaties. Van der Aa was tijdens dit project als toegevoegd onderzoeker werkzaam aan het Biografie Instituut. Dit project resulteerde in een promotie op 27 oktober 2008 en werd uitgegeven onder de titel *'Ik heb de liefde liefgehad'*. *Het leven van Alice Nahon*, Uitgeverij Lannoo, Tiel 2008.

Radio Oranje

Toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak werd radio beschouwd als een volwaardig wapen, net zo belangrijk als de landmacht, de luchtmacht of de vloot. Beroemdheden als de schrijver Thomas Mann en de antropoloog Claude Lévi-Strauss leenden hun stem aan de geallieerde zaak. Voor de Nederlandstalige radio vochten de schrijvers A. den Doollaard en Herman de Man en de journalisten Loe de Jong en Henk van den Broek op hun manier voor een geallieerde overwinning. Als regeringsomroep had Radio Oranje een gezag dat andere Nederlandstalige radiostations zoals de Nederlandse

afdeling van de BBC of het WRUL-station uit Boston ontbeerden.

Sinke promoveerde op 20 april 2009 op zijn proefschrift *Verzet vanuit de verte. De behoedzame koers van Radio Oranje* dat onder dezelfde titel verscheen bij uitgeverij Augustus. Hij werd door de RUG voorgedragen voor de studieprijz Praemium Erasmianum 2008/2009.

Jan Wier

De arts Jan Wier staat bekend als eerste serieuze tegenstander van de heksenvervolging. In zijn boeken *De praestigijs daemonum* of *Over duivelse begoochelingen* uit 1563 en *De lamiis* of *Over de heksen* uit 1577 noemde hij het onzin dat oude vrouwen een verbond sloten met de duivel en daaraan een tovermacht ontleenden waarmee ze anderen de duivel aandeden. De heksenprocessen achtte hij onrechtmatig omdat ze over niet-bestaande misdrijven gingen en omdat verdachten gefolterd werden, vernederd, opgesloten in mensonwaardige omstandigheden en werden onderworpen aan de waterproef. Anders dan veel tijdgenoten maakte hij een onderscheid tussen heksen en ketters, al noemde hij verbranding, ophanging of vierdeling voor beide groepen onaanvaardbaar.

Omdat Jan Wier sommige heksen geestesziek noemde, geldt hij als een grondlegger van de moderne psychiatrie. Verder bepleitte hij een menselijke behandeling van (sommige) verdachten, waarmee hij een verdediger lijkt van de mensenrechten *avant la lettre*. Het is dus niet verwonderlijk dat hij tal van bewonderaars heeft gekend, onder wie Karl Marx en Sigmund Freud. Critici menen dat hij de heksenvervolging onbedoeld heeft aangewakkerd en dat hij ten onrechte geldt als een boegbeeld van de psychiatrie. Antipsychiater Thomas Szasz bijvoorbeeld zag hem in de tweede helft van de twintigste eeuw als de grondlegger van een gezondheidszorg die lastige mensen opsloot en monddood maakte.

Vera Hoorens promoveerde op 6 juni 2011. De handelseditie verscheen onder de titel *Een ketterse arts voor de heksen. Jan Wier (1515-1588)* bij uitgeverij Bert Bakker.

2.3 Familie-archief

Fijnproevers en smaakmakers. Burgerlijke cultuur in Groningen tussen nationalisme en kosmopolitisme (1830-1970).

Het beoogde onderzoek is gebaseerd op het archief van de familie Van Calker-Clemens Schröner, dat door het Biografie Instituut in Groningen beschikbaar is gesteld. Het archief biedt een inkijk in het leven een familie in Groningen in de periode van 1830 tot 1970. De bloei van deze familie valt grotendeels samen met het succes van het burgerlijk milieu waartoe zij behoorden. De Groninger Archieven digitaliseren en archiveren dit rijke archief en is vrij toegankelijk via onze website (www.biografieinstituut.nl/familiearchief).

2.4 Aspirant-biografen

Het Biografie Instituut blijkt een grote aantrekkingskracht te hebben op onderzoekers c.q. aspirant-biografen. Gemiddeld meldden zich wekelijks twee aspirant-biografen. Sommige voorstellen werden direct afgewezen, omdat ze niet stroken met de inhoudelijke doelstellingen van het instituut, of anderszins omdat er te weinig gronden zijn om gekwalificeerde begeleiding via het Biografie Instituut te mobiliseren of omdat het voorgestelde onderzoek zich richt op een terrein waar het instituut zich niet op concentreert. Desgevraagd werden adviezen gegeven aan reeds gepromoveerden die biografisch onderzoek willen doen.

Selectie

De selectie van alle aspirant-biografen vond plaats op basis van een werkplan. De intensiviteit van het selectieproces vormt een punt van zorg, omdat de selectiewerkzaamheden een grote druk leggen op de formatiecapaciteit van het instituut. Desalniettemin heeft het Biografie Instituut veel tijd gestoken in initiatieven die moeten leiden tot promotieplaatsen, om op die wijze het eigen beleid van het instituut gestalte te kunnen geven. De promotieplaatsen ten behoeve van de Henk Feldmeijer, Anton Kröller en het onderzoek naar de biografie in internationaal perspectief van Binne de Haan zijn daar succesvolle voorbeelden van.

Biografie & Pedagogie

18 & 19 november 2010

Onderwijsmuseum Rotterdam

Brochure *Biografie & Pedagogie*

2.5 Congressen en congresbundels

Biografie & Pedagogie

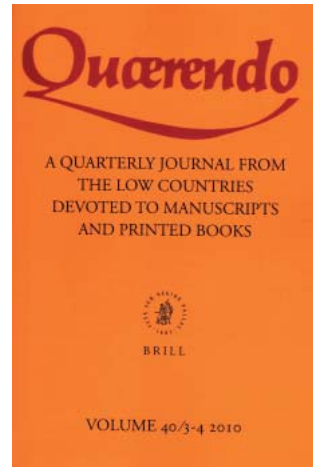
De hedendaagse discussie over de status van het onderwijzersberoep gaat terug tot in de negentiende eeuw. Het geijkte beeld van de (hoofd)onderwijzer – het ging hier altijd om mannen – als een van de dorpsnotabelen blijkt niet te kloppen: al vanaf het begin, toen er gerenommeerde opleidingen ontstonden en de beroepsgroep zich sterk professionaliseerde, vonden onderwijzers dat ze wat status en salaris betreft niet genoeg waardering kregen. Was het eindstation van een carrière een onderwijzerspost in een stad of in de provincie, dan werd dit door de persoon in kwestie niet zelden beschouwd als een mislukking. De kwekelingenopleiding was daarom voor velen een opstap naar een ander, maatschappelijk meer gewaardeerd beroep, zoals journalist, schrijver, leraar in het middelbaar onderwijs, hoge ambtenaar en zelfs politicus. De invloed van onderwijzers en pedagogen op het maatschappelijke leven in de negentiende en de twintigste eeuw was niet gering. Oud-onderwijzer Theo Thijssen (1879-1943) bijvoorbeeld ontpopte zich als literator, vakbondslid en later ook als SDAP-politicus in de Amsterdamse gemeenteraad en de landelijke politiek. Gezien zijn afkomst, hij werd geboren in een arm schoenmakersgezin in de Jordaan, is het niet vanzelfsprekend dat Thijssen onderwijzer werd en uitgroeide tot een landelijk bekende politicus. Theo Thijssen, de socialistische onderwijzer, maar ook protestantschristelijke, rooms-katholieke en liberale onderwijzers en pedagogen die eenzelfde weg aflegden, hadden maatschappelijke idealen die ze wilden verwezenlijken. Wat is de invloed van de afkomst op de latere loopbaan geweest? Welke rol speelden ideologie en religie in deze carrière?

Het congres Biografie & Pedagogie vond plaats op 18 & 19 november 2010 in het Nationaal Onderwijsmuseum Rotterdam en werd in samenwerking met het Nationaal Onderwijsmuseum en Archief en Documentatiecentrum Nederlandse Gedragswetenschappen (ADNG) georganiseerd.

Quaerendo – publishing in the Netherlands during WW II

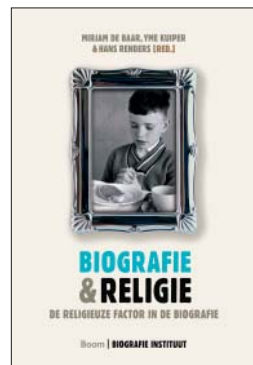
Het themanummer van *Quaerendo* (Brill Publishers) over het boekbedrijf in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog is verschenen en is via onze website (www.biografieinstituut.nl) full text te raadplegen (alleen binnen universiteitsnetwerken) of te bestellen. Bij het onderzoek hiernaar is gebruik gemaakt van het Brinkman-project. Op 24 mei verscheen (bij Amsterdam University Press) ook de bundel *Boeken onder druk. Censuur en pers-onvrijheid in Nederland sinds de boekdrukkunst*, onder redactie van Marita Mathijssen.

Congresbundel *Biografie & Religie*

Minder kerk, meer geloof - op die manier is de verhouding tussen religie, samenleving en individu in het huidige Nederland al eens samengevat.

Nadat het maatschappelijk leven vanaf de late negentiende eeuw steeds indringender op religieuze en levensbeschouwelijke basis was georganiseerd en gedisciplineerd, zou de in de jaren 1960 gestarte ontzuiling ervoor hebben gezorgd dat religie vooral een kwestie van persoonlijk geloof werd. In biografieën van personen uit het tijdvak 1880-1980 wordt echter zelden aandacht geschonken aan persoonlijk geloof als interpretatie voor publiek handelen van schrijvers, politici, ondernemers, onderzoekers of kunstenaars.

Deze bundel belicht de relatie tussen biografie en religie in Nederland in de periode vanaf 1880 tot 1980.

Naar aanleiding van het congres 'De religieuze factor in de biografie' verschijnt in oktober 2011 deze bundel met bijdragen van Erik Borgman, Doeko Bosscher, Han van Bree, Fia Dieteren, Jan Fontijn, Gert van Klinken, Jeroen Koch, Yme Kuiper, Herman de Liagre Böhl, Elsbeth Locher-Scholten, Paul Luykx, Marit Monteiro, Hans Renders en Jan Willem Stutje.

2.6 Digitaliseringsprojecten

Om sneller en gemakkelijker toegang tot biografisch onderzoeksmateriaal te verkrijgen en nieuwe mogelijkheden tot onderzoek mogelijk te maken, hebben wij biografisch onderzoeksmateriaal gedigitaliseerd beschikbaar gesteld op de website <http://biografieinstituut.ub.rug.nl>.

Biografisch Portaal

Inmiddels is ook de site van het Biografisch Portaal operationeel: www.biografischportaal.nl. Hieraan heeft het Biografie Instituut wetenschappelijke en inhoudelijke bijdragen geleverd.

Project boekenproductie 1940-1945

De totale boekenproductie tussen mei 1940 en mei 1945 is in kaart gebracht en digitaal online doorzoekbaar gemaakt voor onderzoek. Aan de basis ligt *Brinkman's catalogus van boeken en tijdschriften*. Deze zijn online te raadplegen via onze website (<http://biografieinstituut.ub.rug.nl>).

Nationaal Pseudoniemen Archief

Afgelopen jaar is het Nationale Pseudoniemen Archief door het Biografie Instituut opgericht. Dit is een online doorzoekbare database van pseudoniemen en bijbehorende burgernaam, waarbij gezocht kan worden op pseudoniem, burgernaam of beide. Deze database omvat onder meer de volgende bronnen:

- Wim Hazeu, *Het literair pseudoniemen boek*, De Bijenkorf 1987.
- Willem Bierman en Hans Renders, *Ps(n)euboek voor Wim Hazeu*, Prado 1992.
- Aanvullingen op *Ps(n)euboek* door onder meer Willem Bierman en Hans Renders.

Toevoegingen of correcties kunnen gebruikers zelf doorgeven per mail, waarna het na controle wordt doorgevoerd in de database. Het pseudoniemenarchief is te vinden via een link op onze website en op www.biografieinstituut.nl/npa.

2.7 Publicaties

Wetenschappelijke publicaties

- Corduwener, Jeroen, *Riemen om de kin! Biografie van mr. dr. Gerrit Jan van Heuven Goedhart*, Bert Bakker, Amsterdam 2011.
- Hoorens, Vera, *Een ketterse arts voor de heksen: Jan Wier (1515-1588)*, Bert Bakker, Amsterdam 2011.
- Lang, Jan de, *Dienaar van koloniaal Nederland. Biografie van Frederik Christiaan Hendrik Hirschmann (1870-1935)*, Bert Bakker, Amsterdam 2010.
- Langeveld, Herman, 'In de schaduw van de Eerste Wereldoorlog. Het defensiebeleid van het kabinet-Heemskerk', in: D.Th. Kuiper en G. J. Schutte (red.), *Het kabinet Heemskerk (1908-1913)*, Uitgeverij Meinema, Zoetermeer 2010, p.163-177.
- Renders, Hans (i.s.m. Sjoerd van Faassen), 'Dagelijks bedillend. Reinold Kuipers als uitgever', in: *ZL* 9(2010)3, p. 20-55.
- Renders, Hans, 'De uitgever ('notre père') van Barbarber', in: *ZL* 9(2010)3, p. 176-189.
- Renders, Hans, 'Introduction', in: *Quaerendo; A Quarterly Journal From The Low Countries devoted to Manuscripts and Printed Books*, Brill, Leiden 2010, 40(2010)3/4, p. 237-240.
- Renders, Hans, 'Book Production and Its Regulation during the German Occupation of the Netherlands', in: *Quaerendo; A Quarterly Journal From The Low Countries devoted to Manuscripts and Printed Books*, Brill, Leiden 2010, 40(2010)3/4, p. 241-255.
- Renders, Hans, 'De Bezige Bij. Resistance and Bibliography', in: *Quaerendo; A Quarterly Journal From The Low Countries devoted to Manuscripts and Printed Books*, Brill, Leiden 2010, 40(2010)3/4, p. 365-384.
- Renders, Hans, 'Gecensureerd door de bureu. De invloed van het nationaalsocialisme op de vrijheid van drukpers', in: Marita Mathijssen (red.), *Boeken onder druk. Censuur en pers-onvrijheid in Nederland sinds de boekdrukkunst*, Amsterdam University Press, Amsterdam 2011, p. 121-135, 169-172, 190-193.
- Rovers, Eva, *De eeuwigheid verzameld. Helene Kröller-Müller 1869-1939*, Bert Bakker, Amsterdam 2010.

- Rovers, Eva, 'A Dutch collector with a German heart. The regional aspect of life writing in the case of Helene Kröller-Müller (1869-1939)', in: *Life Writing in Europe*, Universitätsverlag Winter, Heidelberg 2011. (ter perse)

Vakpublicaties

- Haan, Binne de, 'Biografieën', in: *Geschiedenis Magazine* 45(2010)6, september, p. 56-58.
- Haan, Binne de, recensie Kees Schuyt, *Het spoor terug. J.B. Charles/W.H. Nagel 1910-1983*, in: *Ons Erfdeel. Vlaams-Nederlands cultureel tijdschrift* 54(2011)1, februari, p. 166-168.
- Haan, Binne de, 'De inhaalslag voorbij. De Nederlandse biografie'; 'Hendrikus Colijn', in: *Vrij Nederland* 12-3-2011.
- Haan, Binne de, 'Van Grote Mannen tot marginale figuren. De vele gezichten van de historische biografie', in: *Geschiedenis Magazine* 46(2011)2, maart, p. 8-13.
- Haan, Binne de, 'Biografie', in: *Geschiedenis Magazine* 46(2011)2, maart, p. 58-60.
- Renders, Hans, recensie Paul Kempers, *Binnen was buiten, De Sandbergvleugel*, in: *Het Parool* 19-7-2010.
- Renders, Hans, recensie Buck Goudriaan, *Verzetsman Gerrit Kastein 1910-1943*, in: *Het Parool* 25-8-2010.
- Renders, Hans, recensie Ben Macintyre, *Operation Mincemeat*, in: *Vrij Nederland* 28-8-2010.
- Renders, Hans, Recensie Miranda Carter, *De ondergang van het oude Europa. Drie dynastieën, één familie en de weg naar de Eerste Wereldoorlog*, in: *Historisch Nieuwsblad* 19(2010)7, september, p. 84-85.
- Renders, Hans, recensie An Panhuysen, *De Nieuwe Wereld. De wonderjaren van de Belgische avant-garde (1928-1939)*, in: *Het Parool* 15-9-2010.
- Renders, Hans, recensie Kees Schuyt, *Het spoor terug. J.B. Charles/W.H. Nagel 1910-1983*, in: *Het Parool* 22-9-2010.
- Renders, Hans, recensie *Verhalen van stad en streek – Sagen en legenden in Nederland*. Samengesteld en ingeleid door Willem de Blécourt, Ruben Koman, Jurjen van der Kooi en Theo Meder, in: *Het Parool* 6-10-2010.

- Renders, Hans, recensie James Hannam, *Gods Filosofen. Hoe in de middeleeuwen de basis werd gelegd voor de moderne wetenschappen*, in: *Het Parool* 20-10-2010.
- Renders, Hans (i.s.m. twee andere auteurs), 'Woord vooraf', in: *ZL* 9(2010)3, p. 4-5.
- Renders, Hans, (red. i.s.m. twee anderen) themanummer en boek uitgever Reinold Kuipers. *ZL* 9(2010)3, 235 blz.
- Renders, Hans, recensie Inger Schaap, *Sluipmoordenaars. De Silbertannemoorden in Nederland 1943-1944*, in: *Het Parool* 3-11-2010.
- Renders, Hans, recensie Gerard Raat, *Literatuur als noodzaak. Willem Frederik Hermans: Facetten van een schrijverschap*, in: *Vrij Nederland* 13-11-2010.
- Renders, Hans, recensie Marc Wildemeersch, *De man die Belg wilde worden – Georges Kopp, commandant van George Orwell*, in: *Het Parool* 17-11-2010.
- Renders, Hans, recensie Gjalz Zondergeld, *Ons Socialisme Uw Toekomst. Henk Woudenberg en het Nederlands Arbeidersfront (1942-1945)*, in: *Vrij Nederland* 20-11-2010.
- Renders, Hans, recensie Piet Calis, *Venus in minirok. Seks in de literatuur na 1945*, in: *Vrij Nederland* 27-11-2010.
- Renders, Hans, recensie *Het scherp van de snede – De Nederlandse literatuur in 100 en enige polemieken*, samengesteld door Pierre Vinken & Hans van den Bergh, in: *Het Parool* 1-12-2010.
- Renders, Hans, recensie John Maxwell Hamilton, *Journalism's Roving Eye. A History of American Foreign Reporting*, in: *Vrij Nederland* 11-12-2010.
- Renders, Hans, recensie Peter Clarke, *Keynes. De biografie*, in: *Het Parool* 22-12-2010.
- Renders, Hans, recensie Jan de Roos en Theo de Roos-van Rooden, *Moed en overmoed – Een biografie van burgemeester Dirk Frans Pont (1893-1963)*, in: *Het Parool* 5-1-2011.
- Renders, Hans, recensie Karel van het Reve, *Verzameld werk 5. Freud, Stalin en Dostojevski; Afscheid van Leiden; Geschiedenis van de Russische literatuur; Ongebundeld werk 1981-1984*, bezorgd door Lieneke Frerichs (hoofdredacteur), Elma Drayer en Nop Maas, in: *Vrij Nederland* 8-1-2011, p. 46-49.
- Renders, Hans, recensie Peter Theunynck, *Karel van de Woestijne. Biografie*, in: *Vrij Nederland* 15-1-2011.

Tegen de communis opinio

Guus Kuijer beschrijft in zijn pamflet tegen het populisme onder meer de 'andersdenkende' Montano. Diens tijdgenoot Jan Wier durfde al even eigenzinnig te zijn.

DOOR ROB HARTMANS

GUUS KUIJER
DRAAIKONTEN
& HAATBLAFFERS:
OVER DE MOEIZAME
GEBORTE VAN
DE TOLERANTIE-
GEDACHTE
Athenaeum-Polak
& *Van Gemep*,
221 blz., € 19,95

VERA HOORENS
EEN KETTERSE ARTS
VOOR DE HEKSEN:
JAN WIER (1515-1588)
Bert Bakker,
634 blz., € 49,95

Vergeleken met de wisselkoersen van begrippen die in het politieke debat worden gebruikt zijn de oliepijzen een toonbeeld van stabiliteit. Zo scoren 'nationale identiteit' en 'law and order', na een langdurig verblijf in een diep conjunctureel dal, tegenwoordig heel hoog, terwijl 'tolerantie' fors heeft moeten inleveren. Was dat laatste begrip vroeger iets om trots op te zijn, tegenwoordig wordt het door velen gezien als een 'hobby voor slappelingen'.

Deze uitdrukking is van Guus Kuijer, die in *Draaikonten & haatblaffers* schrijft over 'de moeizame geboorte van de tolerantiegedachte'. Terecht wijst hij erop dat de kern van tolerantie bestaat uit het verdragen van mensen, opvattingen, cultuuruitingen en gewoontes die je niet kunt uitstaan of zelfs abject vindt, maar dat dit niet wil zeggen dat je er belangstelling of respect voor moet opbrengen. Het is het christendom, dat sowieso zulke hoge eisen aan de mens

stelt dat deze wel te kort moet schieten, dat 'het begrip tolerantie als een kerstkalkoen gevuld [heeft] met het veel te vette begrip "naastentiefde"'. Je hoeft religieuze dwepers, Frans Bauer-fans of populaire voetbalcommentatoren helemaal niet lief te hebben, maar je dient hen wel een plek onder de zon te gunnen. 'Tolerantie betekent dat je mensen moet verdragen tegen wie je bezwaren hebt. Tolerantie kost inspanning.'

Omdat Kuijer de afgelopen jaren het aantal 'haatblaffers', die bepaalde bevolkingsgroepen wel degelijk hun plek onder de zon willen ont-nemen, heeft zien toenemen, heeft hij zich verdiept in een man die liefde in de tijd dat andersdenkenden, buitenbeentjes of vreemdelingen op grote schaal vervolgd, gemarteld en vermoord werden. Benito Arias Montano (1527-1598) was een Spaanse priester en hebraïst die in 1568 door Filips II naar Antwerpen werd gestuurd om toezicht te houden op de productie van de bij Plantijn gedrukte, vijftalige bijbel. Hoewel hij aanvankelijk enthousiast was over de terreur waarmee de hertog van Alva de ketteren en opstandelingen trachtte te bestrijden, ontdekte hij al snel dat dit averechts werkte en begon hij te pleiten voor een meer pragmatische, meer tolerante politiek.

Kuijer beschrijft Montano als een 'draaikont', maar voegt daar onmiddellijk aan toe dat dit niet altijd negatief moet worden geïnterpreteerd. Volgens hem bestaat een tolerante samenleving uit draaikonten: 'Samenleven is onmogelijk wanneer je niet in staat bent van mening te veranderen.' Iedereen die een relatie heeft gehad kan dat bevestigen, omdat je daarin verschillende opvattingen overboord zal moeten gooien. 'Karaktervastheid heeft tot gevolg dat je de ander plot onder het gewicht van je principes. Alleen de draaikont beseft dat de liefde belangrijker is dan een verzameling opvattingen.'

Kuijer maakt er geen geheim van dat zijn historische exercitie bedoeld is als hartstochtelijk pamflet tegen het huidige populisme en modieuze anti-islamisme. Evenals uit zijn essay *Hoe een klein rotgodje God vermoorde* (2007) blijkt uit dit boek dat Kuijer veel christenen en andere gelovigen beschouwt als intolerant en obscurantistisch. Uiteraard is dat zijn goed recht, maar in zijn ijver dit aan te tonen slaat hij soms de plank mis. Zo herhaalt hij weer eens de mythe dat Calvijn in Genève honderden ketteren heeft laten verbranden, en ziet hij het bloedige conflict in de tweede helft van de zestiende eeuw niet als 'een botsing tussen katholieken en protestanten, maar [als] een botsing tussen wetenschap en geloof'. Het was de wetenschap die streed voor 'het recht van de twijfel en de vergissing', terwijl de kerken dat recht ontkenden. Op deze wijze projecteert Kuijer de wetenschapsfilosofie van Popper terug naar de zestiende eeuw.

Hoe onhistorisch een dergelijke benadering is, blijkt uit de biografie die de Leuvense hoogleraar sociale psychologie Vera Hoorens schreef van een zestiende-eeuwse arts die zich keerde

tegen de veel voorkomende vervolging van heksen. Jan Wier (1515-1588) was een tijdgenoot van Montano en wordt even genoemd in het boek van Kuijer, waarin wordt gesuggereerd dat zijn afkeer van de heksenvervolging een reactie was op de ketterbestrijding van Calvijn.

Hoorens laat in *Een ketterse arts voor de heksen* duidelijk zien dat Wier inderdaad iemand was die tegen de heersende opinie in durfde te gaan, en dat hij als arts rationele verklaringen zocht voor verschijnselen die veel tijdgenoten toeschreven aan machinaties van de duivel. Veel mensen die beweerden 'behekst' te zijn braakten allerlei voorwerpen uit, zoals naalden, spijkers, beenderen, kledingstukken. Wier onderzocht een aantal van hen en constateerde dat de uiterst gevoelige slokdarm van deze mensen niet beschadigd was, dat de voorwerpen niet waren aangetast door maagzuur, en dat er geen voedselresten op zaten. Hij deed dit verschoons dan ook af als aandachtstrekkerij. En als heksenvervolgers beweerden dat 'heksen-zalf' deels bestond uit het vet van vermoorde kinderen toonde Wier aan dat in streken waar veel heksen schenen voor te komen het aantal vermiste kinderen niet hoger was dan in andere streken.

Ook in andere gevallen betoonde hij zich een nuchter, scherp en argwanend observator, die trachtte een logische verklaring te vinden voor op het oog 'bovennatuurlijke' verschijnselen. Toen hij op verzoek onderzoek deed naar het 'vastenwonder' Barbara Kremers – een gezond ogend, tienjarig meisje dat volgens haar ouders al meer dan een jaar niet gegeten en gedronken had en dat als een winstgevende bezienswaardigheid rondreisde – viel het hem op dat het toch wel merkwaardig was dat de kleding van iemand die niet aan spijsvertering deed toch naar urine stonk. Hij nam haar enige tijd in huis en kon aantonen dat zij, geholpen door haar zuster, stiekem toch voedsel en drank tot zich nam.

Ook het verhaal dat heksen seks hadden met duivels leek hem volkomen onzinnig, aangezien duivels in het lichaam van mensen schenen te kruipen en dus zelf onstoffelijk waren. Een geest kan natuurlijk geen seks hebben en bovendien was het ook wel heel merkwaardig dat zij nooit hun oog lieten vallen op mooie, jonge vrouwen maar altijd op afgeleefde oude besjes.

Volgens Wier leden vrouwen die bekenden heks te zijn aan wanen en waren zij geestesziek, terwijl soms de hallucinogene werking van allerlei kruiden of knollen een rol speelde.

Geesten lieten nooit hun oog vallen op mooie, jonge vrouwen maar altijd op afgeleefde oude besjes

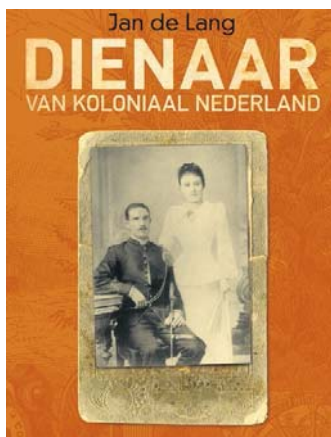
‘We denken er nu anders over’

Jan de Lang (1942), gepensioneerd gemeentesecretaris van Assen en Heerlen.

Ik stuitte op Hirschmann tijdens genealogisch onderzoek, dat is een hobby van me. Hij is de overgrootvader van mijn vrouw. Mijn schoonvader had na enig aandringen wel eens wat over die kerel verteld. Daarvan had ik twee dingen onthouden. In Suriname, toen hij daar begin vorige eeuw als commandant diende, had hij het voetbal geïntroduceerd. Daarnaast herinnerde ik me dat hij korte tijd burgemeester van Terschelling was geweest.

Hirschmann kwam weer in beeld toen ik me in de familie van mijn vrouw ging verdiepen. Ik wilde wat meer weten van de individuele familieleden. Dan kom je bij het Nationaal Archief in Den Haag terecht. Daar ligt alles over het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL) waarin hij diende. Ik las dat hij in 1896 deel uitmaakte van het derde bataljon. Punt. Dan weet je nog niet heel veel. Dan ga je uitzoeken waar dat derde bataljon lag en wat hij daarin deed. Het ene antwoord lokte de volgende vraag uit. Voor ik het wist was ik bezig met een biografie, want die man had zoveel gedaan en had op zoveel plaatsen gediend. Ik ben er vorig jaarop gepromoveerd in Groningen, bij het Biografie Instituut.

Ik geef toe, Hirschmann was geen nationale bekendheid. Het ligt voor de hand om te denken: wat heb ik aan een biografie van hem? En toch is de man een biografie waard. Vooral omdat je aan de hand van zijn carrière een beeld krijgt van het zogeheten moderne imperialisme, de periode eind negentiende eeuw dat Europese landen hun vleugels uitsloegen op zoek naar nieuw land en

naar grondstoffen.

Het mooiste van een biografie is dat je zowel de uniciteit als de representativiteit van de hoofdrolspeler kunt behandelen. Dat laatste valt nooit mee omdat je hem moet vergelijken met anderen. Hirschmann was het voorbeeld van het gewone. Hij doorliep het leger vanaf tweede luitenant tot aan luitenant-kolonel. En net als anderen is hij heel vaak in zijn leven overgeplaatst. Soms wel een paar keer per jaar.

Dan kom je ook bij het bijzondere van zijn leven: hij heeft alles gedaan in het leger wat er te doen valt. Hij diende in het garnizoensbataljon, maar werkte ook als docent op het opleidingsinstituut.

Het meest in het oog springt zijn deelname aan het veldbataljon dat regelmatig betrokken raakte bij oorlogshandelingen. De eilanden kenden vorstendommen die zich zo nu en dan niets aantrokken van het Nederlandse gezag. Dan werd het leger erop afgestuurd en dan was het altijd gauw gedaan met de opstandigheid. Het leger was beter bewapend dan de inlandse opstandelingen,

maar bovendien werkten de protesterende vorstendommen zelden samen, ze konden geen coalities sluiten. Dat is de reden dat Nederland met een leger van ongeveer 42.000 soldaten zo'n enorme archipel kon besturen en onder de duim kon houden.

Hirschmann heeft gevochten in Atjeh, een oorlog die begon in 1873 en duurde tot in de volgende eeuw. In die tijd was hij trouwens ook oorlogscorrespondent. Aan het einde van zijn militaire carrière was hij commandant van het leger in Suriname. Hij had slechts 300 soldaten onder zich. Dat leger was niet bedoeld om buitenlandse vijanden buiten te houden, want niemand was geïnteresseerd in Suriname. Toch was het een opwindende tijd. Hij maakte mee dat een gevluchte Hongaar, een zekere Killinger, een staatsgreep pleegde. Die had plannen om de gouverneur gevangen te nemen en het commando voor Fort Zeelandia over te nemen. Hirschmann hielp dat te voorkomen.

In het boek vel ik geen waardeoordeel over het koloniaal bestuur en de handelingen van militairen die daaruit voortvloeiden. Over het bezit van koloniën bestond in het Nederland van honderd jaar geleden grote consensus. Het werk in Indië werd beschouwd als normaal en zelfs heroïsch. In 1894 was er op het Haagse Malieveld een bijeenkomst waarin koningin-regentes Emma onderscheidingen uitreikte met de uitspraak: 'Dat er zegen op uw wapenen moge rusten.' Het enige wat daarover valt te zeggen is: we denken er nu anders over."

Jan de Lang: Dienaar van koloniaal Nederland. Frederik Christiaan Hendrik Hirschmann (1870-1935). Bert Bakker, Amsterdam. ISBN 9789035136267; 480 blz. € 24,95

- Renders, Hans, recensie *Bibliotheek Descartes. Band 1. Regels om richting te geven aan het verstand & ander werk.* Redactie Erik-Jan Bos en Han van Ruler, in: *Het Parool* 19-1-2011.
- Renders, Hans, recensie Hendrik Edelman, *International Publishing in the Netherlands, 1933-1945*, in: *Vrij Nederland* 29-1-2011.
- Renders, Hans, recensie Orlando Figes, *De Krimoorlog of de vernedering van Rusland*, in: *Het Parool* 2-2-2011.
- Renders, Hans, recensie Roderick D. Buchanan, *Playing With Fire. The Controversial Career of Hans J. Eysenck*, in: *Vrij Nederland* 5-2-2011.
- Renders, Hans, recensie Cecile van Eijden-Andriessen, 'Moralinezuur' en voorlichting. *De twee gezichten van Idil in het katholieke debat om de moderniteit 1937-1970*, in: *Vrij Nederland* 5-2-2011.
- Renders, Hans, Samenstelling en redactie *Verzameld Werk Jaap Harten Deel I Poëzie*, 176 blz. Deel II *Proza 1*, 408 blz. Deel III *Proza 2*, 282 blz. Uitgeverij Aspekt, Soesterberg 2011.
- Renders, Hans, recensie Donald Sturrock, *Verhalenverteller. Het leven van Roald Dahl*, in: *Vrij Nederland* 12-2-2011, p. 58-61.
- Renders, Hans, Samenstelling en redactie themanummer *Second World War and Publishing Industry in The Netherlands van Quaerendo; A Quarterly Journal From The Low Countries devoted to Manuscripts and Printed Books* 40(2010)3/4, 183 blz.
- Renders, Hans, recensie Maurits Verhoeff, *Verlangen zonder te weten waarnaar. Over Nescio*, in: *Het Parool* 16-2-2011.
- Renders, Hans, recensie Joan Hemels, *Een journalistiek geheim ontsluit*, in: *Vrij Nederland* 19-2-2011.
- Renders, Hans, recensie Maaïke Meijer, *M. Vasilis – Een biografie*, in: *Het Parool* 23-2-2011.
- Renders, Hans, recensie Jan Brokken, *Baltische Zielen. Lotgevallen in Estland, Letland en Litouwen*, in: *Vrij Nederland* 5-3-2011.
- Renders, Hans, recensie Jan Fontijn, *Opgebouwd uit hetzelfde – Broers en zusters in de literatuur*, in: *Het Parool* 9-3-2011.
- Renders, Hans, 'Biograaf, stap uit dat leven. De inflatie van het levensverhaal', in: *Vrij Nederland*, 12-3-2011, p. 54-59.
- Renders, Hans, recensie Nigel Hamilton, *American Caesars. Lives of the US Presidents from Franklin D. Roosevelt to George W. Bush*, in: *Vrij Nederland* 12-3-2011.
- Renders, Hans, recensie Kitty Kelley, *Oprah. Een biografie*, in: *Vrij Nederland* 12-3-2011.

- Renders, Hans, recensie Tom Segev, *De nazi-jager. Het leven van Simon Wiesenthal, 1908-2005*, in: *Vrij Nederland* 12-3-2011.
- Renders, Hans, recensie Margit van der Steen, *Drift & Koers. De levens van Hilda Verwey-Jonker (1908-2004)*, in: *Vrij Nederland* 12-3-2011.
- Renders, Hans, recensie Marian Janssen, *Not at All What One Is Used. The Life and Times of Isabella Gardner*, in: *Vrij Nederland* 12-3-2011.
- Renders, Hans, recensie Maartje Brattinga en Jacques Dane, *In sloot en plas. Leven en werk van illustrator M.A. Koekoek (1873-1944)*, in: *Vrij Nederland* 12-3-2011.
- Renders, Hans, recensie M.H. Székely-Lulofs, *Ontmoeting met de dood*, in: *Het Parool* 23-3-2011.
- Renders, Hans, recensie Jolande Withuis, *Weest manlijk, zijt sterk. Pim Boellaard (1903-2001)*, in: *BMGN The Low Countries Historical Review* 126(2011)1, p. 128-130.
- Renders, Hans, recensie Thomas Weber, *Adolf Hitler en de Eerste Wereldoorlog. Het ware verhaal*, in: *Het Parool* 6-4-2011.
- Renders, Hans, recensie Rudy Kousbroek, *Het meisjeseiland. Zijn mooiste werk verzameld*, samengesteld door Marja Roscam Abbing en Wout Woltz, met een essay van Hans Ree, in: *Vrij Nederland* 16-4-2011.
- Renders, Hans, recensie Claude Lanzmann, *De Patagonische haas – Memoires*, in: *Het Parool* 20-4-2011.
- Renders, Hans, recensie Joseph Goebbels, *Hitlers spindoctor – Een selectie uit de dagboeken 1933-1945*, samengesteld en van commentaar voorzien door Willem Melching en Marcel Stuivenga, in: *Het Parool* 4-5-2011.
- Renders, Hans (i.s.m. Jeroen Vullings), samenstelling *H.J.A. Hofland, Bemande essays*, De Bezige Bij, Amsterdam 2011, 396 blz.
- Renders, Hans, recensie Heiko B. Görtemaker, *Eva Braun – Leven met Hitler*, in: *Het Parool* 18-5-2011.
- Renders, Hans, recensie André Breton & Paul Eluard, *Onbevlakte ontvingenis*, in: *Vrij Nederland* 21-5-2011.
- Renders, Hans, recensie *De wolven – Uit de geheime laden van Hugo Claus*, Samengesteld door Mark Schaevers, in: *Het Parool* 1-6-2011.
- Renders, Hans, recensie Lorant Deutsch, *Metronome – In het ritme van de metro door de geschiedenis van Parijs*, in: *Het Parool* 15-6-2011.
- Renders, Hans, recensie Jan van Galen, *Theun de Vries. Een schrijversleven 1907-1945*, in: *Vrij Nederland* 18-6-2011.
- Renders, Hans, recensie Willem Frederik Hermans & F. Bordewijk, *Een onmisbare verwantschap – Brieven 1944-1965*, in: *Het Parool* 29-6-2011.

- Renders, Hans, recensie Hans Olink, *Dronken van het leven. Den Doolaard, zwerver, schrijver, journalist*, in: *Historisch Nieuwsblad* 20(2011)6, juli/augustus, p. 230-231.
- Renders, Hans, recensie Karl Schlögel, *Terreur en droom. Moskou 1937*, in: *Het Parool* 13-7-2011.
- Rovers, Eva, 'De mannen van Helene: het leven, de liefde, de kunst en het bouwen', *Het blad voor vrienden van De Hoge Veluwe*, 57(2010)3, p. 4-7.
- Rovers, Eva, 'Meer dan alleen een rijke dame. Helene Kröller-Müller als oorlogsverpleegster', *Geschiedenis Magazine*, 45(2010)7, p. 24-27.
- Rovers, Eva, 'Helene Kröller-Müller en het voyeurisme van de biograaf', *Groniek. Historisch Tijdschrift*, 44(2011)188, p. 443-452.

BIJZONDER
Journalist, verzetsheld, minister en kranterman. G.J. van Heuven Goedhart leidde een eeuwenverend leven, maar zijn biografie hield er wel greep op, aldus historicus RONALD HAVENAAR.

■ Jeroen Corduwer: *Riemen om de kint* Biografie van mr. dr. Gerrit Jan van Heuven Goedhart, 640 blz., € 49,95

Gerrit Jan van Heuven Goedhart (r.) ontvingt als Hoge Commissaris voor de Vlaanderen bij de Verenigde Naties de Nobelprijs voor de Vrede, aan deze organisatie in 1954 toegekend, uit handen van Gunnar John, voorzitter van het Noorse Nobeljury-comité. Foto: Staatsarchief/ANP

Een grillige zonderling

Journalist en minister Gerrit Jan van Heuven Goedhart (1901-1956)
NRC Handelsblad 17-3-2011

succesvolle krant die variatie koppelde aan diepgang. Achteraf zei Van Heuven Goedhart over zijn gedrag als verzetslid tijdens de Berettiging: 'Het is omdat je het niet laten kon. Hij vertichtte spionagewerk en zaken betrekken bij het illegale Parool. Corduwer heeft de pech dat over deze activiteiten van zijn hoofdpersonen al heel veel bekend is, vooral uit het werk van L. de Jong en de Parool-monoografie van Madelon de

Wilhelmina en Gerbrandy haalden hem binnen als prominent verzetstrijder

Kolks. Maar hij pareert deze handicap door te rug te gaan naar de bronnen en met een goed gevoel voor politieke verhoudingen eigen accenten te zetten. Bovendien kleurt hij zijn verhaal op fraaie wijze met de uitgesproken tinten van Van Heuven's persoonlijkheid.

Dankzij zijn overvloedige en overvloedigheidskracht had Van Heuven Goedhart al snel een prominente positie in de Parool-groep. Toen de oprichter van dit verzetsblad, Frans Goedhart, gearresteerd werd, kreeg Van Heuven de leiding in handen. Curieus is dat deze twee Goedharts verschillende waren zonder het van elkaar te weten. Van Heuven Goedhart stakde er in de spijngen werd omdat de oplage van de krant snel terugging. Hij nam reyen door de hoofredacteur van het *Utrechtse Nieuwsblad* die provinciebadje te verhuisen tot een aantrekkelijke en

Bitars is de episode van zijn verblijf in Londen en zijn kortstondige ministerschap in het kabinet-Gerbrandy. Corduwer maakt aannemelijk dat de mislukking van Van Heuven als minister vooral het gevolg was van een politiek machtsconflict dat hij veroorzaakte. Dit benoemde te overtuigender omdat deze biografie aflees dat deze activiteiten van zijn hoofdpersonen al heel veel bekend is, vooral uit het werk van L. de Jong en de Parool-monoografie van Madelon de

Hoewel deze benoeming voor hem *second best* was, troude Van Heuven Goedhart opnieuw zijn kwaliteiten als kranterman. Met medewerkers als Sal Tas, Simon Carmiggelt en Annie M.G. Schmidt werd het Parool onder zijn leiding een krant die een oplage bereikte van 150.000 en die toen zette in journalistiek Nederland.

Toch viel over dit aspect de schaduw van voorvaderse conflicten met de ook nog steeds aan het Parool verbonden Frans Goedhart, een man met een zo mogelijk nog moeilijker karakter dan zijn achterneef. Van Heuven Goedhart zocht naar een andere functie en werd in 1951 bij de Verenigde Naties benoemd tot Hoge Commissaris voor de Vlaanderen. Een paar jaar later kreeg deze organisatie de Nobelprijs voor de Vrede. In 1954 overleed hij toen hij op de zombiebani om hersenbloeding kreeg.

Het Nederlandse volk leen denken was te hoog gegrepen, maar dit was de man diepgetuigd in zijn leven werd elkaar. Ook heeft hij nu de biografie achterlaten die hij verdient.

chale alleenzetschappij) er na de bevrijding niet inzet.

Parlementaire atels
Niettemin maakt de biografie duidelijk dat Van Heuven Goedhart vooral moest worden vonden dat hij zich al te krachtig had ingezet voor een snel herstel van het parlementaire stelsel. Dit ontslag als minister was een teleurstelling die nog groter werd toen hem na de bevrijding niet de openbare bestuursfunctie wachtte die hij ambieerde. Hij keerde op veler verzoek als hoofdredacteur terug naar het Parool.

RONALD HAVENAAR

Recensie NRC Handelsblad 17-3-2011

Lezingen en wetenschappelijke activiteiten

- Haan, Binne de, 4 februari 2011, Rijksuniversiteit Groningen. 'Biography Studies: Contextualizing a Multifaceted Form. Analyzing perspectives concerning the study of biographies', lezing voor het ICOG, groep 'Politiek, Media en Natievorming'; Coreferent: dr. Jeroen van Zanten (Universiteit van Amsterdam).
- Langeveld, Herman, 24 november 2010, Universiteit Leiden, Campus Den Haag. 'Een echte man. Het politieke leiderschap van Hendrikus Colijn'. College in de reeks 'Parlementaire geschiedenis – Nederlandse politieke leiders sinds 1848'.
- Langeveld, Herman, 8 februari 2011, Vrije Universiteit, Amsterdam. 'De politieke betekenis van Willem Schermerhorn', Gastcollege in de collegereeks 'Nederlandse politieke geschiedenis na 1945' van dr. Anneke Ribberink.
- Langeveld, Herman, 9 maart 2011, Historisch Café Amsterdam. Discussie met dr. Margit van der Steen over haar proefschrift *Drift en Koers. De levens van Hilda Verwey-Jonker (1908-2004)*.
- Langeveld, Herman, 12 maart 2011, bijeenkomst van het Gezelschap van Christelijke Historici, Utrecht. Lezing over 'De spiritualiteit van Willem Schermerhorn'.
- Renders, Hans, 26 september 2010, Alleman, Gemert. Lezing voor Literair Festival.
- Renders, Hans, 27 september 2010, Rijksuniversiteit Groningen. 'Changing approaches in historical biography', workshop met prof. Barbara Caine (Monash University Australia).
- Renders, Hans, 14 oktober 2010, Rijksuniversiteit Groningen. Promotor proefschrift Jan de Lang, biografie Hirschmann.
- Renders, Hans, 19 oktober 2010, Universiteit Utrecht. 'Op afstand. De biograaf en zijn onderwerp', lezing voor Studium Generale Universiteit Utrecht.
- Renders, Hans, 15 november 2011, Rijksuniversiteit Groningen. Promotor proefschrift Eva Rovers, biografie Helene Kröller-Müller.
- Renders, Hans, 18 & 19 november, Nationaal Onderwijsmuseum Rotterdam. Lezing congres Biografie & Pedagogie.
- Renders, Hans, 15 december 2010, Den Haag. 'De Politieke Biografie: Een Terugblik op Toekomstig Leiderschap?', lezing voor de conferentie van het Montesquieu Instituut over politieke biografieën.
- Renders, Hans, 28 februari 2011, Rijksuniversiteit Groningen. Promotor proefschrift J. Corduwener, biografie Van Heuven Goedhart.
- Renders, Hans, 4 maart 2011, Amsterdam. Boekpresentatie *Verzameld Werk* van Jaap Harten.
- Renders, Hans, 13 maart 2011, Literaire Salon, Buddenbrooks Boekhandel, Den Haag. Interview Jaap Harten n.a.v. het verschijnen van *Verzameld Werk*.
- Renders, Hans, 17 maart 2011, Forum Dwarsdiep. Lezing en discussie naar aanleiding van biografie van Geert Wilders, met Elsbeth Etty en Meindert Fennema, Dwarse Boeken.
- Renders, Hans, 18 maart Geschreven Portretten, SPUI25 Amsterdam. Studiemiddag over biografieën naar aanleiding van de Boekenweek.
- Renders, Hans, 21 maart 2011, boekhandel Van der Velde Groningen. Interview met Eva Rovers over haar biografie van Helene Kröller-Müller.
- Renders, Hans, 24 maart 2011, Boekensalon UvA, Amsterdam. Lezing over schrijversarchieven voor de schrijversbiografie.
- Renders, Hans, 7 mei 2011, Scholtens Wristers, interview en presentatie biografie Sjoerd Kooistra.
- Renders, Hans, 21 mei 2011, Washington, DC. Organisatiecomité congres Biographers International Organization.
- Renders, Hans, 24 mei 2011, SPUI25, Amsterdam. Lezing over WOII en censuur tijdens de boekpresentatie van *Boeken onder druk*.
- Renders, Hans, 6 juni 2011, Rijksuniversiteit Groningen. Promotor proefschrift Vera Hoorens, biografie Jan Wier.
- Rovers, Eva, 1 december 2010, Groningen. Kunst in Zicht, 'De mannen van Helene'.
- Rovers, Eva, uitgezonden woensdag 4 en zondag 7 januari 2011, het Uur van de Wolf. Documentaire 'Helene Kröller-Müller. Een vrouw tussen kunst en liefde', in samenwerking met IDTVdocs / Leo de Boer.
- Rovers, Eva, 11 januari 2011, Sociëteit De Hereeniging, Deventer. 'De mannen van Helene'.
- Rovers, Eva, 29 januari 2011, Museum voor Moderne Kunst Arnhem. Openingslezing My First Art Collection, 'De verzamelaar als aanjager van de kunstwereld'.
- Rovers, Eva, 6 februari 2011, Kröller-Müller Museum, Otterlo. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 13 februari 2011, Openbare Bibliotheek Groningen. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller 1869-1939'.

- Rovers, Eva, 20 februari 2011, Kunst in Zicht / Kröller-Müller Museum, Otterlo. 'De mannen van Helene'.
- Rovers, Eva, 12 maart 2011, Vrienden van de Hoge Veluwe. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 17 maart 2011, Boekhandel Jansen & De Feijter, Filmhuis Oosterbeek. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 18 maart 2011, De Hoevelakense Boekhandel, 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 19 maart 2011, Boekhandel Selexyz Arnhem. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 20 maart 2011, Van Gogh Museum, Amsterdam. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 21 maart 2011, boekhandel Van der Velde Groningen. Interview door Hans Renders over de biografie van Helene Kröller-Müller.
- Rovers, Eva, 24 maart 2011, Boekhandel het Boekeneiland, Purmerend. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 25 maart 2011, Marres Books, Maastricht. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 31 maart 2011, Herensociëteit Eendragt maakt Magt, Rotterdam. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 8 april 2011, Kunstpalast Düsseldorf. 'Thorn Prikker - Seine Mäzene und Sammler: Helene Kröller-Müller'.
- Rovers, Eva, 10 april 2011, Museum de Buitenplaats, Eelde. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 13 april 2011, Debatcentrum SPU125, Amsterdam. 'De grootste mecenas'.
- Rovers, Eva, 21 april 2011, Apeldoorns Centrum voor Eigentijdse Cultuur. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 13 mei 2011, Debatcentrum Happy Chaos Amsterdam. 'Helene Kröller-Müller als inspiratie voor de moderne mecenas'.
- Rovers, Eva, 16 mei 2011, Vrienden van Museum Jan Heesterhuis, Schijndel. 'De eeuwigheid verzameld: Helene Kröller-Müller (1869-1939)'.
- Rovers, Eva, 26 mei 2011, NWO-congres Transformaties in Kunst en Cultuur. 'Het M-woord: markt en mecenaat in de huidige kunstwereld'.

- Rovers, Eva, 18, 19, 25 juni en 2 juli 2011, Otterlo. SRC-cultuurreizen, diverse lezingen Kröller-Müller Museum.
- Rovers, Eva, 26 juni 2011, Ploegdag, Groninger Museum. 'Helene Kröller-Müller en de ontvangst van moderne kunst in Nederland'.
- Rovers, Eva, 9 juli 2011, Institute for Historical Research / Collecting and Display Group, Londen. 'Into the light, out of the obscure: a new approach to collecting and its relevance to art history'.
- Smits, Boudewijn, 27 september 2010, Rijksuniversiteit Groningen. 'Aspects of form and content related to the biography-in-progress of war historian Dr L. de Jong', lezing voor de Master Class 'Biography and history. Critical reflections and shared passions'.

Boeiende verhalen over bezeten vrouwen

Elsbeth Etty neemt de stapel binnengekomen boeken door, signaleert en geeft een eerste oordeel. Deze week onder meer **Het Blauwe Boekje** en een vroegmoderne heksenpsychiater.

De arts Jan Wier (1515-1588) behoort tot de erflaters van onze beschaving. Hij vergaarde vermaardheid als bestrijder van de heksenprocessen. Hij geldt als een vroege grondlegger van de mensenrechten met zijn pleidooien tegen marteling van verdachten en het recht op een eerlijk proces. En hij wordt gezien als een voorloper van de psychiatrie omdat hij de bezetenheid van de 'heksen' als geestesziekte diagnosticeerde. **Vera Hoorens** (hoogleraar sociale psychologie) nuanceert het beeld van de eeuwenlang vereerde en verguisde Wier in een evenwichtige biografie, die alles heeft: goed geschreven, gebaseerd op gedegen onderzoek en ook nog eens vol boeiende verhalen over 'vasten-

meisjes, bezeten vrouwenkloosters en seksueel misbruik door geestelijken en artsen'. Uit **Een ketterse arts voor de heksen** (Bert Bakker, 634 blz., € 50,-)

komt een genuanceerd beeld van Wiers leven en werk naar voren. Hij was beslist niet tegen hardvochtige straffen en op wetenschappelijk gebied was hij niet vies van laster en plagiaat. Zijn primaire drijfveer was de bestrijding van de Rooms-Katholieke Kerk die hij toverij en duivelaanbidding verweet. De biografie als genre heeft zich de afgelopen tijd in Nederland ontwikkeld tot een ware schatkamer waar dit boek een nieuw juweel aan toevoegt.

NRC Handelsblad 11 juni 2011

2.8 Redacteurschappen en adviescommissies

Hans Renders was redacteur van het Vlaams-Nederlandse wetenschappelijke tijdschrift *ZL. Literair-historisch tijdschrift* en hij maakte deel uit van de editorial board van het wetenschappelijke tijdschrift *Quaerendo. A Quarterly Journal from the Low Countries devoted to Manuscripts and printed Books* (Leiden) en van het wetenschappelijke tijdschrift *Le Temps des Médias. Revue d'histoire* (Parijs).

Voor het project over de geschiedenis van geschreven pers in de 20ste eeuw in 24 Europese landen 'Dictionnaire de la presse (écrit) en Europe XXe siècle', of 'Encyclopedie van de Europese pers', onder auspiciën van het onderzoeksinstituut Sciences Po te Parijs is Hans Renders coördinator Nederland.

Renders is gevraagd om te adviseren door Elsevier Academische Enquête, NWO, Onderzoeksschool KU Leuven, Stichting Democratie en Media, was lid van het bestuur van de Amerikaanse organisatie 'Biographers International Organization' en lid van het Curatorium van Stichting Media Ombudsman Nederland.

Evenals vorige jaren medewerker als boekcriticus van het radioprogramma voor geschiedenis OVT van de VPRO op zondag.

Renders is voorzitter van het bestuur van Stichting Innovatie Media dat vorig jaar werd opgericht, is bestuurslid en zit in de redactieraad van het Biografisch Portaal.

Renders heeft de volgende titels (mede) geredigeerd:

- Hans Renders (red.), *Quaerendo; A Quarterly Journal From The Low Countries devoted to Manuscripts and Printed Books*, Brill, Leiden 2010, 172 pagina's.
- Sjoerd van Faassen, Hans Renders e.a., *Zacht Lawijd. Reinold Kuipers (1914-2005)*, ZL, Antwerpen 2010, 235 pagina's.
- Renders, Hans, Samenstelling en redactie *Verzameld Werk Jaap Harten Deel I Poëzie*, 176 blz. Deel II *Proza 1*, 408 blz. Deel III *Proza 2*, 282 blz. Uitgeverij Aspekt, Soesterberg 2011.
- Hans Renders (samenstelling i.s.m. Jeroen Vullings), *H.J.A. Hofland, Bemanded Essays*, De Bezige Bij, Amsterdam 2011, 396 pagina's.
- Mirjam de Baar, Yme Kuiper & Hans Renders (red.), *Biografie & Religie*, Boom, Amsterdam 2011, 196 pagina's.

Eva Rovers was promovendusvertegenwoordiger van de ICOG-adviesraad van de Rijksuniversiteit Groningen. Zij was bestuurslid PhD Council Humanities en werd redacteur van het *Biografie Bulletin*.

Onderwijs en samenwerkingsverbanden

3.1 Samenwerkingsverbanden

Met de Universiteitsbibliotheek Groningen wordt samengewerkt voor de eerder genoemde digitaliseringsprojecten.

Met het ADNG en het Nationaal Onderwijsmuseum is samengewerkt voor de organisatie van het congres Biografie & Pedagogie te Rotterdam.

Met de Faculteit Godsdienstwetenschap en Onderzoeksschool Geesteswetenschappen Groningen is samengewerkt voor de congresbundel *Biografie & Religie*.

Met het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) en het Montesquieu Instituut is samengewerkt voor de conferentie *De Politieke Biografie: Een Terugblik op Toekomstig Leiderschap?* op 15 december 2010 in Den Haag.

3.2 Biografisch Portaal

Het Biografie Instituut werkt samen met enkele andere instellingen met als trekker het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis aan een 'Biografisch Portaal' van Nederland. Dit portaal (www.biografischportaal.nl) is bedoeld om wetenschappelijk onderzoek te bevorderen door onder meer biografische naslagwerken en bestanden digitaal op internet beschikbaar te maken met biografische informatie over de bewoners van Nederland, van de vroegste tijden tot nu.

Leadership

Board
Nigel Hamilton, President
Charles J. Shields, Vice President
Carol DeBoer-Langworthy
Gayle Feldman
Anne Heller
Kitty Kelley
Andrew Lownie
Paul Maher Jr.
Hans Renders
Carl Ralysson
Stacy Schiff
Will Swift
Steve Weinberg

Advisory Council
Deby Applegate, Chair
Deirdre Bair
Douglas Brinkley
Robert Caro
Doris Kearns Goodwin
Joan Hedrick
Michael Holroyd
Justin Kaplan
Eric Lax
David Levering Lewis
John Matteson
William S. McFeely
Jon Meacham
Marion Meade
Andrew Morton
Martin J. Sherwin
Kenneth Silverman
T.J. Stiles
William Taubman
Terry Teachout
Brenda Wineapple

Membership Categories

Active Membership
Anyone who has published a biography or is currently engaged in writing, filming, recording, or otherwise producing a biography. (Annual dues \$45-150)

Associate Membership
Anyone interested in the craft and art of biography. (Annual dues \$30)

Affiliate Membership
Corporations, companies, and organizations wishing to provide financial support to BIO. (Annual dues \$250)

Compleat Biographer Conference
Washington, DC
May 21, 2011

At last!
A Writers' Group
Dedicated to the Needs of Biographers

Jean Strouse, winner of the BIO Award, addressing the 2010 conference

Met dank aan 'den koopman'

Eerste wetenschappelijke biografie van het veeleisende 'Baumensch' Helene Kröller-Müller

BIOGRAFIE

Helene Kröller-Müller, de moeder van het naar haar genoemde museum, was een onhebbelijke, autoritaire maar doortastende vrouw, leest **MARIANNE VERMEIJDEN** in een doorwrochte biografie.

■ **Eva Rovers: De eeuwigheid verzameld. Helene Kröller-Müller 1869-1939.** B. Bakker, 489 blz. €45,-

Zij was een verlegen meisje, overdreven ijverig op school en wilde lerares worden. Maar doorleren was er voor dochters niet bij, alleen een huwelijk bracht uitkomst, want dat bespaarde ouders onderhouden. En daarom leek het de Düsseldorfse zakenman Wilhelm Müller wel een goed en zakelijk strategisch idee om zijn eenzige tsaarlijke dochter te koppelen aan broer Anton van zijn medefilant, de Rotterdammer Wim Kröller. Dat lukte wonderwel en een half jaar later betrok het jonge echtpaar een bovenwoning in een Rotterdamse zijstraat.

Zo begon in 1888 het Nederlandse leven van Helene Kröller-Müller, die zich levenslang Duitse zou blijven voelen. Dankzij de winsten die haar echtgenoot Anton Kröller in handel en scheepvaart boekte, wist ze in een flink tempo een rijkgeschakeerde verzameling laat-19de- en 20ste-eeuwse kunst bijeen te brengen – met als kern honderden schilderijen en tekeningen van Vincent van Gogh. Haar levenslange streven was eigen 'museumbuis' op te richten – onder het motto 'Niet mijn naam, maar mijn denken moet leven' – zou uitmonden in de opening van het Kröller-Müller Museum in 1938 aan het Nationaal Park de Hoge Veluwe. Na 70 jaar gelieden.

Dat dat alles op z'n zachtst gezegd niet zonder slag of stoot ging, heeft Eva Rovers vier jaar lang diepgaand onderzocht en knap uiteenzet, tegen weidse maatschappelijke en politieke decors, in *De eeuwigheid verzameld*. Rovers sprak voor deze eerste wetenschappelijke biografie van Helene Kröller-Müller met nabestaanden, kreeg inzage in zakelijke en museale archieven en in 3.400 brieven, waarvan een flink aantal was gericht aan 'sietzoon' Sam van Deventer. Aanvankelijk was deze Sam een huisvriend, later een partner in het conceren van haar man en weer veel later diegene die het Kröller-Müller Museum door de Tweede Wereldoor-

Helene Kröller-Müller, in 1914 geportretteerd door Truus van Hettinga Tromp. Uit besproken boek

ervaring heette een 'esthetische emotie' en alleen kunstenaars die vanuit die emotie en innerlijke drang werkten, deden ertoe.

Rein 25 jaar voor het echtpaar Kröller-Müller blind op Bremmers kennersoog. 'Hem te volgen en niet eigenwijs te zijn' beschouwde Helene als haar grootste kracht, hoewel ze het tot ergenis van haar leermeester soms toch niet kon laten haar eigen gang te gaan. Bremmers favorieten – Mathijs en Willem Maris, George Breitner, Floris Verster, Franse meesters als Corot, Pissarro en Millet – vonden gretig afrek bij het echtpaar en menige andere Bremmer-toehoorder. Later kwamen daar vele anderen kunstenaars bij: Thorn Prikker, Leo Gestel, Jan Sluijters, Courbet, Mendes da Costa, Signac, Seurat, Mondriaan en Redon.

Maar ver boven hen uit torende Vincent van Gogh, wiens 'gewrochten van een kranken geest', aldus Franse critici, volgens Bremmer juist blij gaven van een diepere spiritualiteit, veroorzaakt door een leven van lijden. Helene's eerste Van Gogh, *Mand met citroenen en een fles 'deed haar' de hemel zien*. In een enkel jaar, 1915, kocht Helene maar liefst dertig Van Goghs. Ze zouden later tentoongesteld worden in het Haagse 'museumbuis', op het Lange Voorhout 3, waar wisselende exposities met werk uit de collectie veel bezoek uit binnen- en buitenland trokken, onder wie Alfred Barr Jr. de latere directeur van het MoMA in New York. Op nummer 1 hield Anton kantoor, diehij zijn medige ministerie contacten.

Met dezelfde tomeloze energie en de 'gründliche Thätigkeit' waarmee ze kunst bleef aankopen – van een 16de-eeuwse doek van Hans Baldung Grien tot en met Juan Gris en Léger – hoog Helene zich haar leven lang ook over het aankopen, optrekken, verbouwen en inrichten van villa's, landgoederen en boerderijgebouwen in Scheveningen, Wassenaar en op de Veluwe,

waar allengs grondgebied en landgoederen werden veroverd. 'Mein Haus ist für mich [...] ein Dokument auf mein Leben', vond ze. Aan haar ideeën en smaak viel zelden of nooit te tornen. Dat kon ook niet, want 'wie betaalt, bepaalt'. Medewerkers deden het zelden goed in haar ogen. Reden waarom het contact met menig kunstenaar en architect spaak liep. Zo ook met H.P. Berlage die ze tien jaar voor een riant salaris had gecontracteerd. Als 'co-architect' bemoeide ze zich eindeloos met zijn ontwerp voor het jachtslot Sims Hubertus, een vluchtsoord voor Anton en zijn vrienden, en met zijn grootste museumplan voor de Veluwe.

Lange tijd moet er een vulkanische irritatie tussen architect en co-architect hebben gesluisd. Berlage maakte zich dan ook razend uit de voeten toen hij de opdracht kreeg het Haags Gemeentemuseum te ontwerpen, dat grondig geënt zou worden op het plan dat hij voor de Kröllers had gemaakt. Helene zou hem blijven herinneren als 'de kleine man, die chagrinnige mensche, het ledijk, onaangenaam karakter'. Daar staat tegenover dat Berlages vriend, de dichter Richard Roland Holst, diezelfde Helene bespreekt als het prototype van 'aanstelzige kunstminnende vermogende dames'.

Dat zij bepaald niet aanstellerig was, demonstreerde ze tijdens de Eerste Wereldoorlog. Ze ergerde zich aan de anti-Duitse stemming om haar heen en trok naar een voormalig klooster in Luik om er Duitse soldaten te verplegen. In-tussen deed haar 'Mijnheer' zeer goede zaken door landbouwproducten naar Duitsland te exporteren en vandaar kolken te voeren.

Enmaai weer thuis na twee maanden verpleging wiert ze zich op de opvang van Duitse kinderen, die in haar opvanghuizen moesten aansterken. En met dezelfde overgave stortte ze zich ook op aankopen, zoals dertig kubistische werken en 26 schilderijen van Van Gogh, in 1920. 'Mevrouw is weer op hol, op hol met de

beurs', zoals ze wel zei. En daaruit komt een zelfspot naar voren die zich lastig laat verenigen met bloedige ernst waarmee ze haar vaak zwerfverige, ondoordachte ideeën ten aanzien van de kunst ten beste gaf, en die Rovers gelukkig breed uitmeest in haar boek.

In de daaropvolgende jaren kreeg de kunstcollectie steeds meer naam en faam. Dat kwam door honderden nieuwe aankopen, door Helene's tentoonstellingen in Den Haag, maar ook door een Europees en later Amerikaanse, tournee van haar Van Gogh-bruklenen. Dat alles diende nog steeds dat ene doel: een museum, de grootste hartewens van het 'Baumensch', zoals ze zichzelf typeerde.

Het kwam er uiteindelijk ook, maar de vele pagina's die Rovers in haar boek wijdt aan de torstandkoming laten een lijdensweg zien. Met Antons firma Wm. H. Müller & Co. ging het weggeers de wereldwijde recessie in de jaren dertig snel bergafwaarts. Aandelen verloren hun waarde, schulden namen toe, landgoederen en Veluwe-hectares moesten afgestoten worden en uit angst om de collectie te zien versplinteren, of zelfs te verliezen, bereikte 'het eeuwige geldgehaspel en conditiezettingen' waar Helene zo de pest aan had, in onderhandelingen met overheidsinstansen een ongekende hoogte.

Uiteindelijk lichte De Stichting het Nationale Park de Hoge Veluwe de gronden en het jacht-huis. De collectie werd geschonken aan de Staat, op voorwaarde dat die in het geplande museum op de Veluwe werd ondergebracht. Protesten uit linkse hoek tegen zo'n grote investering in tijden van crisis, legde de regering naast zich neer. En terecht, want voor een lening van acht ton ontving de staat een collectie van toen vijf miljoen gulden, schrijft ook Rovers. Een curieus detail in deze is dat in de financiële malaise rond de voorgenomen museumbouw de joods-Duitse bankier Fritz Mannheimer, kunstverzameelaar in Amsterdam, anoniem het echtpaar drie ton schonk – gedeeltelijk in de hoop dat Anton hem via zijn Haagse relaties zou helpen bij de Nederlandse nationaliteit te verwerven.

Ruim 3.000 van de in totaal 11.500 objecten die de Kröllers verzamelden, inclusief sculpturen, asiatische en postimpressionistische werken, in 1938 onderdak in een zogenaamd 'hulpmuseum', naar ontwerp van Henry van der Velde. De bureaucratische rompslomp daaromheen moet voor de toch al verzwakte Helene, ongeduldig en eigengereid als ze was, een ramp zijn geweest. Maar ze gaf niet op. Vanuit haar rolstoel dirigeerde ze de inrichting van het museum dat een 'deftige huiselijkheid' moest uitstralen, en die het gelukkig allang niet meer heeft. Intussen hield ze ook scherp in de gaten hoe zich in haar vaderland de nationale-socialisten roerden.

In een enkel jaar, 1913, kocht Helene dertig werken van Vincent van Gogh

Hitler was zo slecht nog niet, hij stimuleerde eenheid in Duitsland en economische vooruitgang, vond ze. Tijdens een opera in München mocht ze de Führer zelfs de hand schudden. Ook Anton was Duitsgezind, hoewel beiden afkerig waren van de oorlog die dichterbij kroop.

Tussen de radiobehelers en ziekenhuisopnamen door drong Helene nog aan op de bouw van een schuilkleider voor de 1.300 schilderijen, die in de Tweede Wereldoorlog inderdaad van pas zou komen. Korte tijd later stierf ze, thuis, zeventig jaar oud. Ze lag in haar museum opgebaard tussen onder *Vier uitgeleide zonneploemen* van Van Gogh en de *Tenue en Amor* van Hans Baldung Grien, het 16de-eeuwse werk dat de nazis zouden confiscueren, want al dat moderne gedoe was toch maar 'mimrie'.

Twee van haar kinderen waren inmiddels prominent lid van de NSB; ook haar Sam zou tijdens de oorlog geen schone hand houden en raden worden geïnterneerd. Tot een verzoediging wegens vermeende *Duitschevriendelijkheid* kwam het niet. Hij werd wel in 1972 op de Veluwe vlakbij het graf van het echtpaar Kröller bijgezet, want ook daar stond Helene op. En dat het daarom ook precies zo geschiedde is na lezing van Rovers' afgeronde portret van een onhebbelijke, veeleisende, autoritaire maar doortastende 'Mevrouw', een vanzelfsprekendheid.

BOEKEN NRC HANDELSBLAD
VRIJDAG 10 DECEMBER 2010 3

Publiciteit (selectie)

- *Barneveldse krant*, 6 november 2010, 19 november 2010.
- *de Volkskrant*, 18 november 2010, 29 januari 2011, 12 maart 2011, 16 maart 2011, 26 maart 2011, 1 juli 2011.
- *Ede Stad*, 24 november 2010.
- *Trouw*, 21 augustus 2010, 20 november 2010.
- *Dagblad van het Noorden*, 20 november 2010.
- *De Gelderlander*, 20 november 2010, 4 maart 2011, 17 maart 2011.
- *Vrij Nederland*, 31 juli 2010, 11 december 2010.
- *Élegance*, december 2010.
- *Opzij*, 1 december 2010.
- *NRC Handelsblad*, 10 december 2010, 11 juni 2011, 2 juli 2011.
- *Elsevier*, 4 september 2010, 11 december 2010.
- *Leeuwarder Courant*, 23 december 2010.
- *Museumtijdschrift*, 24(2011)1.
- *Tableau. Fine Arts Magazin*, 32 (2010/2011)6.
- *De Telegraaf*, 4 januari 2011.
- *De Groene Amsterdammer*, 13 januari 2011.
- *Historisch Nieuwsblad*, 20(2011)2.
- *UK (Universiteitskrant Rijksuniversiteit Groningen)*, 31 maart 2011.
- *Art and Antiques*, april 2011.
- *het Parool*, 30 juli 2011
- *De Nieuwe Pers*, januari 2011.

Radio

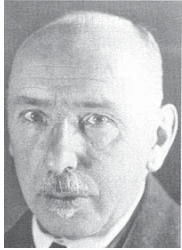
- *OVT*, 14 november 2010
- *Radio OBA Live*, 24 november 2010.
- *Radio Ede FM*, 24 november 2010.
- *Radio Klara (België)*, 20 januari 2011.
- *Radio Arnhem Centraal*, 16 maart 2011.
- *Tijd voor twee (KRO)*, radio 2, 30 juni 2011.
- *De avonden (VPRO)*, radio 6, 4 juli 2011.

TV

- *RTV Arnhem*, 29 november 2010.
- *Tijd voor Max* (omroep Max), donderdag 10 februari 2011.

Suetonius Aubrey Boswell Plutarchus Stephen Brantome Vasari

J.F. Ankersmit

J.C. Bloem

Jan Campert

Jan Hanlo

F. Domela Nieuwenhuis

F. Hirschmann

G.J. van Heuven Goedhart

Loe de Jong

Henk Feldmeijer

Anton Kröller

H. Kröller-Müller

Han Lammers

D.F. Malan

Alice Nahon

W. Schermerhorn

Jan Wier